

Šiuolaikiniai migracijos procesai

Eglė GUDAVIČIENĖ
Vilniaus universitetas

Kristina JAKAITĖ-BULBUKIENĖ
Vilniaus universitetas

Londono ir Oslo paveikslas: lietuvių kalbinis elgesys

„Tikrai, kad lietuvių kalba čia nepamiršta tikrai yra. (Juokiasi.) <...> Kiek tų lietuvių yra? 200 tūkstančių? <...> Aš nežinau, gal daugiau, gal daugiau, man atrodo, yra. Tai va.“
(V48, neLT13, Londonas)¹.

„Tie lietuviai taip susimaišo į tą masę, kad čia jų nepastebėsi. <...> Palyginus su kokiais lenkais arba ispanais, italais. Čia masės, lietuvių labai labai mažai.“ (M28, neLT5, Londonas).

„Paskutinius metus čia tu savo bagažo nepleti, bet dažniausiai kokį naują žodį, išsireikimą tu gauni užsienio kalba <...>. Atrodo, tau reikia kažką išsireikšt, ir tu žinai tą žodį trim kitom kalbom, o lietuviškai negali pasakyti. Ir tas jaučias, kad ta kalba užsimiršta...“
(V32, neLT8, Oslos).

Santrauka. Šiame straipsnyje remiamasi duomenimis, surinktais įgyvendinant projektą „Lietuvių kalba diasporoje: mokėjimas, vartojimas, nykimas“ (2015–2017, vadovė Meilutė Ramonienė, rėmė VLKK). Analizuojami giluminiai pusiau struktūruoti interviu iš Londono ir Oslo, po 10 interviu iš kiekvieno miesto (20 interviu – 20 tyrimo dalyvių: 8 vyrai ir 12 moterų). Tyrime dalyvavo tik dabartinės emigracijos bangos lietuviai. Atlikus tyrimą, prieita prie išvados, kad ir Londono, ir Oslo lietuviams būdingas toks pats kalbinis elgesys, kaip ir visoms kitoms mažumoms pasaulyje. Skirtumus nulėmė iš esmės šalies specifika, kurią niveliuoja megapolių daugiakultūriškumas ir gyvenamosios šalies kalba.

Londono lietuviai emigrudami geriau ar prasčiau moka anglų kalbą, o Oslo lietuviai paprastai išvyksta tikėdamiesi išmokti norvegų kalbos jau gyvendami Norvegijoje. Londone iš esmės vyrauja dvikalbystė: lietuvių ir anglų kalba (išskyrus mišrias mažumų kalbų šeimas, kuriose kalbų gali būti daugiau), o Osle

¹ Skliaustuose pateikiama informacija apie tyrimo dalyvį: **M** reiškia moterį, **V** – vyrą, **skaičius** rodo jo amžių, **neLT** ir **skaičius** žymi, kiek metų tyrimo dalyvis gyvena ne Lietuvoje (nebūtinai aptariamoje šalyje, bet apskritai ne Lietuvoje), tada nurodomas miestas, kuriame jis gyvena.

dažnai vyrauja trikalbystė: lietuvių, norvegų ir anglų kalba. Tiek šeimoje, tiek darbe dažna kodų kaita. Net ir namai nėra ta vieta, kurioje iš esmės vartojama lietuvių kalba, į namus yra smarkiai įsiskverbusios ir gyvenamosios šalies ar tarptautinės kalbos.

Londone lietuviai darbe iš esmės kalba angliškai, Osle darbo kalba priklauso nuo sektoriaus. Osle galima gyventi ir dirbti be norvegų kalbos. Abiejuose miestuose ryškus kritiškas požiūris į lietuvių bendruomenės, dalyvavimą jų veikloje. Iš dalies ar net visiškai bendruomenių veiklą atstoja socialiniai tinklai, vienijantys pagal pomėgius ir gyvenimo būdą. Gyvenantieji Londone turi įvairių tautybių draugų ir bendrauja tiek lietuviškai, tiek angliškai. Situacija Osle kiek kitokia – ten gyvenantieji ilgiau turi draugų ir tarp lietuvių, ir tarp norvegų, ir tarp kitų tautų atstovų, o atvykusieji po 2008 m. iš esmės bendrauja su lietuviais arba su atvykėliais iš Rytų ir Vidurio Europos – dažnai rusų kalba.

Dauguma kalbintų tyrimo dalyvių dažnai peržiūri lietuviškas naujienas internete, kad neatitrūktų nuo Lietuvos realijų. „Tikru“ skaitymu emigrantai laiko knygų skaitymą, bet tam nedažnai randa laiko. Vieni skaito tik lietuviškai, kiti – gyvenamosios šalies kalba, ir angliškai, rusiškai. Daugiausia tyrimo dalyviai rašo socialiniuose tinkluose, SMS žinutes ir elektroninius laiškus, kitokio žanro tekstų gyvenime nelabai prireikia. Jei žmogus žiūri televiziją, tuomet žiūrėjimo kalbos priklauso nuo pomėgių, gyvenimo būdo ir kalbų mokėjimo. Gyvenantieji uždarai lietuvių bendruomenėje, labiau linkę žiūrėti lietuvišką televiziją, visi kiti – pagal pomėgius. Esant norui, šiuolaikinės informacijos technologijos leidžia susikurti „lietuvišką foną“.

Raktažodžiai: sociolingvistika, dabartinė emigracijos banga, kalbinis elgesys, mažumos ir daugumos kalba.

Įvadas

Europos migracijos tinklo duomenimis², jau daugelį metų pagrindinė emigrantų iš Lietuvos tikslo šalis yra Jungtinė Karalystė: vidutiniškai 47 proc. visų išvykstančiųjų pasirenka šią valstybę, antroje vietoje – Norvegija, tuomet Airija, Vokietija ir kt. Vien 2010–2017 m. į Jungtinę Karalystę išvyko 185 658 asmenys. Iš viso joje dabar gyvena 212 000 asmenų iš Lietuvos. Didžiosios Britanijos statistikos biuras nurodo, kad lietuviai yra ketvirtoji pagal dydį migrantų grupė.³ Norvegiją kaip patrauklią emigracijos šalį lietuviai įvertino vėliau nei Jungtinę Karalystę: statistikos duomenimis, Norvegija nuo 2004 m. tapo darbo jėgos iš Rytų Europos traukos šalimi.⁴ Į Norvegiją 2010–2017 m. išvyko 29 362 asmenys, ir joje dabar gyvena 48 000 asmenų iš Lietuvos. Lietuviai Norvegijoje yra antroji pagal dydį emigrantų iš Europos grupė, juos lenkia tik lenkai, o po jų rikiuojasi švedai.⁵ Daugiausia išvyksta jaunų, darbingo amžiaus žmonių.

² *Europos migracijos tinklas*, atnaujinta 2018 m. gegužės 22 d., žiūrėta 2018 m. lapkričio 23 d., <http://123.emn.lt/>. Europos migracijos tinklas remiasi Lietuvos statistikos departamento ir Užsienio reikalų ministerijos pateikiamais duomenimis.

³ „JK paskelbtas žemėlapis, kur daugiausia gyvena atvykėliai iš Rytų Europos“, *Anglija*, žiūrėta 2018 m. lapkričio 23 d., <https://www.anglija.lt/straipsniai/naujienos/uk-paskelbtas-zemelapis-kur-daugiausia-gyvena-atvykeliai-is-rytu-europos-20209>.

⁴ *The Organisation for Economic Co-operation and Development: Norway, 2014*, žiūrėta 2018 m. spalio 10 d., <http://www.oecd.org/eco/surveys/EN%20overview%20for%20webpage.pdf>.

⁵ „Norvegijoje 17,3 procentų gyventojų – iš imigrantų šeimų“, *Skandinavija.today*, žiūrėta 2018 m. lapkričio 23 d., <https://skandinavija.today/naujienos/norvegijos-naujienos/norvegijoje-17-3-procentu-gyventoju-imigrantu-seimu/>.

Britų statistikos biuro paskelbti 2011 m. surašymo duomenys parodė⁶, kad Londone gyvena beveik 40 tūkst. Lietuvoje gimusių asmenų (bet tuo metu visoje Jungtinėje Karalystėje gyveno tik daugiau nei 95 tūkst. lietuvių). Spėjama, kad Londone yra didžiausia lietuvių bendruomenė už Lietuvos ribų – 40 000–80 000 (0,5–1 proc. londoniečių). Dauguma jų emigravo po 2004 m., kai Lietuva prisijungė prie ES, mažiau – 1990–2004 m.⁷ Oficialiais Norvegijos statistikos duomenimis, 2016 m. Osle gyveno 3 035 lietuviai, maždaug 10 proc. visų į Norvegiją emigravusių lietuvių (2016 m. visoje Norvegijoje oficialiai buvo registruoti 37 376 lietuviai). 2018 m. pradžioje sostinėje gyveno iš viso 168 700 imigrantų iš įvairių šalių ir 54 100 imigrantų tėvų vaikų, kartu jie sudaro 33,1 proc. Oslo populiacijos.⁸ Taigi Londonas lietuviams yra didesnis traukos centras nei Oslas, nors čia jų gyvena santykinai panašus skaičius – emigrantai iš Lietuvos sudaro 0,5 proc. visų Oslo gyventojų.

Tad Londonas ir Oslas yra dviejų pagrindinių dabartinės emigracijos bangos⁹ krypčių valstybių sostinės. Londonas (daugiau kaip 8 mln. gyventojų, su įsikūrusiais priemiesčiuose – beveik 10,5 mln.) ir Oslas (670 tūkst. gyventojų, su įsikūrusiais priemiesčiuose – beveik 1,5 mln.) yra skirtingo dydžio, bet abu yra sostinės, be to, daugiakultūriai miestai. Žiūrint iš kalbos perspektyvos, matyti vienas esminis Londono ir Oslo skirtumas: anglų kalba tarpautinė, jos galbūt mokytasi mokykloje, kursuose arba kitomis gyvenimo aplinkybėmis, ji girdėta net ir jos nesimokius, o norvegų kalba yra kalbama faktiškai tik Norvegijoje (neskaitant tautinių mažumų kitose šalyse). Iki tol, kol padidėjo emigrantų srautas į Norvegiją ir į Lietuvą atėjo Skandinavijos kapitalo įmonių, Lietuvoje jos nebuvo kur mokytis, išskyrus Vilniaus universitete 1990 m. atsiradusią Skandinavų filologijos programą, kurios vienas iš studijuojamų dalykų buvo norvegų kalba.

Iš kitos pusės, ir Londone, ir Osle lietuvių kalba tėra mažumos, emigrantų kalba. Kalbos negalima atskirti nuo galios. Aniko Hatoss pažymi, kad emigracijoje pasikeičia ne tik gyvenamoji vieta, bet ir kalbos galia.¹⁰ Emigrantai, kurie savo šalyje vartojo daugumos kalbą, emigracijos šalyje vartoja jau mažumos kalbą, o ji turi ribotas socialines, ekonomines ir politines galias. Savo šalyje kalbėję vietos kalba, emigracijos šalyje jie tampa svetimi. Autochtonų kalbos, kurias per kolonizaciją išstūmė dominuojanti visuomenės kalba, gali reikalauti teisės propaguoti savo kalbą, o emigrantų kalbos gali reikalauti tik kalbos tolerancijos.¹¹ Įdomu, ar patys miestai nulemia į juos atsikėlusius lietuvių kalbinio elgesio skirtumus,

⁶ „Surašymo duomenys: Anglijoje gyvena per 95 tūkst. lietuvių, Londone – beveik 40 tūkstančių“, *15min*, žiūrėta 2018 m. lapkričio 23 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/emigrantai/surasymo-duomenys-anglijoje-gyvena-per-95-tukst-lietuviu-londone-beveik-40-tukstanciu-592-294875>.

⁷ „Londonas (Anglija, Jungtinė Karalystė)“, *Gabalėliai Lietuvos*, žiūrėta 2018 m. lapkričio 23 d., <http://global.truelithuania.com/lt/london-england-united-kingdom-212/>.

⁸ „Norvegijoje 17,3 procentų gyventojų – iš imigrantų šeimų“, *Skandinavija today*, žiūrėta 2018 m. lapkričio 23 d., <https://skandinavija.today/naujienos/norvegijos-naujienos/norvegijoje-17-3-procentu-gyventoju-imigrantu-seimu/>.

⁹ Šiame straipsnyje kalbama tik apie paskutinę lietuvių emigracijos bangą į Vakarų – vadinamąją trečiąją bangą, kuri prasidėjo nuo persitvarkymo (*perestroikos*), tačiau iš esmės apima laikotarpį po Nepriklausomybės atgavimo (Čiubrinskas 2005: 44). Šiame straipsnyje vartojamas „dabartinės emigracijos bangos“ terminas, nes analizuojami tik šios bangos emigrantų kokybiniai interviu.

¹⁰ Hatoss, Aniko, *Displacement, Language Maintenance and Identity: Sudanese Refugees in Australia*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2013, 5.

¹¹ *Ibid.*, 6.

o gal iš esmės nėra jokių skirtumų, ir panašus elgesys būdingas visai šių laikų emigracijos bangai, nepriklausomai nuo gyvenamosios šalies, nes lietuvių kalba tėra mažumos kalba.

Kadangi emigracija palietė beveik kiekvieną šeimą, apie tai daug rašoma spaudoje ir interneto dienraščiuose, dauguma žmonių yra susidarę tam tikrą nuomonę apie lietuvių, gyvenančius šiose šalyse, ir jų kalbinį repertuarą. Iš Ligitos Šimanskienės ir Jurgitos Paužuolienės tyrimo matyti, kad gyvenantieji Lietuvoje baiminasi, jog emigracijoje keičiasi lietuvių kalba, gyvenimo būdas, tradicijos, papročiai, požiūris į tradicinę religiją ir dėl to stiprėja neigiamas požiūris į lietuvių, dirbančius užsienyje.¹² Tad šiuo straipsniu siekiama patvirtinti arba paneigti susidariusią nuomonę, išsiaiškinti tokio kalbinio elgesio priežastis.

Emigracijos srautams nemažtant, šiose šalyse susidarė gana didelės emigrantų grupės, kurios gyvena kitaip nei pokario bangos emigrantai. Pastarieji išvykę kūrė bendruomenes, rinkosi gyventi prie jų ir turėjo nemaža progų bendrauti būtent lietuviškai, palaikyti ir puoselėti lietuviybę, todėl verta išsiaiškinti, kas atsitinka lietuvių kalbai kitokiomis aplinkybėmis. Aplinkybės smarkiai skiriasi: kitaip nei pokario bangos emigracijos, dabartinės bangos emigrantams palyginti nebrangu ir nesunku grįžti į Lietuvą, ypač iš Londono ir Oslo, taip pat jie gali palaikyti ryšį su lietuviais tiek Lietuvoje, tiek emigracijoje šiuolaikinėmis komunikacijos priemonėmis.

Įdomu patyrinėti, kaip dabartinės bangos emigrantai kuria savo kalbinį gyvenimą: kiek jų kalbinio repertuaro sudaro lietuvių kalba, o kiek – kitos kalbos? Anot Xiao Lan Curdt-Christiansen, kalbinis elgesys yra tam tikrų kalbų vartojimas įvairiuose kontekstuose įvairiais tikslais, t. y. jis atskleidžia ekologinę kalbų sistemą.¹³ Šiame straipsnyje keliamas tikslas išsiaiškinti, koks kalbinis elgesys būdingas Londone ir Osle gyvenantiems lietuviams, kuo jis panašus, kuo skiriasi, kokios yra tų skirtumų priežastys ir kokia yra jų vartojamų kalbų sistema.

Šiame straipsnyje remiamasi duomenimis, surinktais įgyvendinant projektą „Lietuvių kalba diasporoje: mokėjimas, vartojimas, nykimas“ (2015–2017, vadovė Meilutė Ramonienė, rėmė VLKK). Buvo analizuojami giluminiai pusiau struktūruoti interviu su dalyviais iš Londono ir Oslo, po 10 interviu (20 interviu – 20 tyrimo dalyvių: 8 vyrai ir 12 moterų). Tyrime dalyvavo tik dabartinės emigracijos bangos lietuviai, visi jie priklauso pirmajai kartai – emigravo patys. Visus interviu 2015–2018 m. ėmė šio projekto dalyvės Eglė Gudavičienė, Inga Hilbig, Kristina Jakaitė-Bulbukienė ir Eglė Vaisėtaitė. Londono gyventojų interviu laikas sudaro iš viso 9 val. 6 min. 23 sek., o Oslo gyventojų – 8 val. 59 min. Užrašyti giluminiai interviu buvo analizuojami taikant kokybinės turinio analizės metodą. Šio straipsnio autorės yra labai dėkingos visiems, sutikusiems skirti laiko, pasidalyti mintimis ir įžvalgomis.

Pagal amžių išvykstant iš Lietuvos tyrimo dalyviai iš esmės atitinka bendrąją emigracijos tendenciją: pastaruoju metu iš Lietuvos išvyksta daugiausia 15–44 m. amžiaus žmonės. Tyrimo dalyvių amžiaus vidurkis – 35 metai: Londone buvo apklausta 27–48 metų,

¹² Šimanskienė, Ligita ir Paužuolienė, Jurgita, „Lietuvių identiteto kaita vykstant emigracijai“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys* 9 (2013), 294.

¹³ Curdt-Christiansen, Xiao Lan, „Invisible and Visible Language Planning: Ideological Factors in the Family Language Policy of Chinese Immigrant Families in Quebec“, *Language Policy*, 2009, vol. 8, no. 4, Springer, 351–375.

Osle – 27–46 metų amžiaus emigrantų. Gyvenimo ne Lietuvoje trukmė įvairuoja nuo 5 iki 27 metų: tyrimo dalyviai Londone gyvena vidutiniškai 9 metus, Osle – 13 metų. Beveik visi turi aukštąjį išsilavinimą. Dauguma Oslo lietuvių sukūrė šeimas, turi vaikų. Pusė Londone gyvenančių tyrimo dalyvių yra kiek jaunesni, palyginti su Oslo lietuviais, dar nesukūrė šeimų, neturi vaikų.

Emigraciją ir įvairius jos aspektus Lietuvoje analizuoja įvairių sričių mokslininkai: ekonomistai, istorikai, politologai, antropologai, sociologai, sociolingvistai ir kt. Nagrinėjama lietuvių tautos emigracija nuo seniausių laikų iki mūsų dienų¹⁴, gilinamasi į lietuvių bendruomenės istoriją, santykį su lietuviškumu – ar galima būti lietuviui be lietuvių kalbos¹⁵. Taip pat gilinamasi, kaip kuriasi tam tikros emigrantų bendruomenės, pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos¹⁶ ar JAV¹⁷, kokie yra jų bruožai.

Nemaža tyrimų yra susiję su tapatybės klausimais. Jolanta Kuznecovienė aiškina, kaip suvokiama tapatybė šiandiniame pakitusiame pasaulyje¹⁸, Loreta Vilkienė gilinasi į etninę, kalbinę ir kultūrinę tapatybę gyvenant emigracijoje¹⁹, Vytis Čiubrinskas analizuoja etniškumo, arba lietuviškumo, lietuviškos kultūros ir paveldo klausimus²⁰. Neringa Liubiniėnė tiria emigrantų ryšius ir sąsajas su įvairiomis vietomis, kuriose gyventa ir gyvenama dabar²¹. Dovilė Žvalionytė atliko tyrimą, kuriame aiškina emigracijos iš Lietuvos priežastis, srautų dydį ir grįžtamosios emigracijos procesus: grįžusių emigrantų padėtį, nuostatas, galimybes įsidarbinti, darbdavių nuostatas²².

Egidijus Aleksandravičius, Daiva Kuzmickaitė, Aurelija Tamošiūnaitė ir Stasys Tumėnas apžvelgia lituanistinį švietimą pasaulyje, tokio švietimo iššūkius, kalbos išlaikymo ar

¹⁴ Aleksandravičius, Egidijus, *Karklo diegas. Lietuvių pasaulio istorija*. Vilnius: Versus aureus, 2013.

¹⁵ *Pokalbiai lietuvių pasaulio pakrastyje: Brazilija*, sud. E. Aleksandravičius, D. Kuzmickaitė, I. Celiešiūtė, M. Raškauskienė. Vilnius: Versus aureus, 2013.

¹⁶ *Didžiosios Britanijos lietuvių bendruomenė: praeitis, dabartis, ateitis*, sud. D. Dapkutė. Vilnius: Versus aureus, 2009.

¹⁷ Tumėnas, Stasys, „JAV lietuvių požiūrio į dvikalbystę ir kalbos vertybinės skalės sociolingvistinė analizė“, *Acta Humanitaria Universitatis Saulensis* 1 (2006), 163–168; Tumėnas, Stasys, „Emigracijos į JAV ir lituanistinio švietimo išėvijoje ypatumų raiška“, *Gimtasai kraštas*, 2008.

¹⁸ Kuznecovienė, Jolanta, „Lietuvių imigrantų Norvegijoje, Anglijoje ir Ispanijoje įsitraukimo strategijos: nuo konformizmo iki navigacijos“, *Filosofija. Sociologija* 20 (2, 2009), 96–103; Kuznecovienė, Jolanta, „Lietuvių imigrantų tautinės tapatybės darybos strategijos Airijoje, Anglijoje, Ispanijoje ir Norvegijoje“, *Filosofija. Sociologija* 20 (4, 2009), 283–291; Kuznecovienė, Jolanta, „Šiuolaikinės lietuvių tautinės tapatybės kontūrai“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2 (2006), 84–107; Šimanskienė, Paužuolienė, „Lietuvių identiteto kaita...“, 285–297.

¹⁹ Vilkienė, Loreta, „Kalba ir etninė tapatybė“, in *Emigrantai: kalba ir tapatybė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, 117–134; Vilkienė, Loreta, „Kalbinės tapatybės lietuviškumo atskleidimas“, in *Emigrantai: kalba ir tapatybė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, 135–154; Vilkienė, Loreta, „Tarp dviejų kalbų ir kultūrų: kultūrinės tapatybės klausimas“, in *Emigrantai: kalba ir tapatybė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, 155–186.

²⁰ Čiubrinskas, Vytis, „Transnacionalinis identitetas ir paveldas: lietuviškumas diasporoje“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2 (2005), 41–54; Čiubrinskas, Vytis, „Reclaimed Identity: Heritage and Genealogy of the Lithuanian Immigrants in Texas“, *Identity Politics: Histories, Regions and Borderlands. Acta Historica Universitatis Klaipedensis XIX, Studia Anthropologica*, 2009, vol. 3, 79–91; Čiubrinskas, Vytis, „Transatlantic Migration vis-à-vis Politics of Identity: Two Ways of Lithuanian-ness in the US“, *Filosofija. Sociologija* 20 (2, 2009), 85–95.

²¹ Liubiniėnė, Neringa, *Migrantai iš Lietuvos Šiaurės Airijoje: „savo erdvės“ konstravimas: daktaro disertacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2009.

²² Žvalionytė, Dovilė, *Grįžusių migrantų integracija kilmės šalies darbo rinkoje: Lietuvos atvejo analizė: daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.

prarasties klausimus, į Lietuvą grįžusių vaikų patirtis²³, Algis Norvilas ir Kristina Jakaitė-Bulbukienė tyrinėja kalbos išlaikymo, tapatybės, dvikalbystės klausimus²⁴. Pastaruoju metu daug dėmesio skiriama ir dvikalbių vaikų, išvykusių iš Lietuvos ar jau gimusių emigracijos šalyje, lietuvių kalbos mokymosi ypatumams. Pavyzdžiui, Agnė Blažienė analizuoja rišlojo pasakojimo produktyvumą, leksikos ir gramatikos raidą²⁵, Eglė Krivickaitė lygina vaikų, augančių Kaune ir Londone, gebėjimą atlikti netikrų žodžių testą²⁶. Vis dėlto konkrečių tyrimų, susijusių su dabartinės emigracijos bangos kalbos vartojimu, dar nėra daug, tad šiuo straipsniu bandoma šią spragą užpildyti.

Emigracijos šalies kalbos mokėjimas

Christiano Dustmanno, Barry'o Chiswicko ir Paulo Millerio tyrimai rodo, kad kalbiniai gebėjimai labai siejasi su ekonomine emigrantų *galia*: kuo daugiau laiko ir pastangų migrantai įdeda, kad išmokytų antrąją kalbą, tuo ryškiau tai padidina jų ekonominę gerovę²⁷. Taigi, svarbu išsiaiškinti, koks buvo tyrimo dalyvių kalbinis elgesys prieš emigruojant: ar mokėjo, mokėsi dabartinės gyvenamosios šalies kalbos, ar išvyko jos nemokėdami. Nors ne visų lietuvių emigracijos priežastis buvo prasta finansinė padėtis gyvenant Lietuvoje, vis dėlto šių laikų emigracija į Vakarų šalis traktuojama kaip ekonominė migracija: didžiausią poveikį asmens apsisprendimui palikti tėvynę padaro ekonominiai veiksniai²⁸ – siekis pagerinti savo gyvenimo kokybę, susikurti daugiau galimybių pasirinkti darbą, gyvenamąją vietą, būdus leisti laisvalaikį ir pan.

Dauguma Londone kalbintų tyrimo dalyvių, prieš išvažiuodami iš Lietuvos, geriau (1 pavyzdys) arba prasčiau (2 pavyzdys) mokėjo anglų kalbą; tik vienas tyrimo dalyvis pasakė, kad viena iš jo apsisprendimo priežasčių emigruoti į Jungtinę Karalystę buvo būtent vietos kalbos mokėjimas (3 pavyzdys). Tik du iš Londone kalbintų tyrimo dalyvių pasisakė prieš išvažiuodami visai nemokėję anglų kalbos (4 pavyzdys).

²³ *Emigracija ir šeima: vaikų ugdymo problemos ir iššūkiai*, sud. E. Aleksandravičius, D. Kuzmickaitė. Vilnius: Versus aureus, 2008; Tamošiūnaitė, Aurelija, „The Lithuanian Language in the United States: Shift or Maintenance? *Lituanus*, 2008, vol. 54, no. 3, 60–78; Tumėnas, „JAV lietuvių požiūrio į dvikalbystę...“, 2006; Tumėnas, „Emigracijos į JAV ir lituanistinio švietimo...“, 2008.

²⁴ Norvilas, Algis, *Tauta, kalba ir tapatybė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013; Jakaitė-Bulbukienė, Kristina, *Lietuvių emigrantų šeima: kalba ir tapatybė: daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015.

²⁵ Blažienė, Agnė, „Dvikalbių vaikų rišlojo pasakojimo produktyvumas ir leksinė įvairovė“, *Taikomoji kalbotyra* 7 (2015), 1–25; Blažienė, Agnė, *Lietuvių vaikų leksikos ir gramatikos raida anglakalbėje aplinkoje: daktaro disertacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2016.

²⁶ Krivickaitė, Eglė, „Netikrų žodžių kartojimo testas: lietuvių vienakalbių ir dvikalbių vaikų kalbos tyrimas“, *Taikomoji kalbotyra* 4 (2014), 1–22.

²⁷ Dustmann, Christian, „Speaking Fluency, Writing Fluency and Earnings of Migrants“, *Journal of Population Economics*, 1994, vol. 7, 133–156; Chiswick, Barry and Miller, Paul, „The Endogeneity Between Language and Earnings: International Analyses“, *Journal of Labor Economics*, 1995, vol. 13, no. 2, 246–288; Chiswick, Barry and Miller, Paul, *Handbook of the Economics of International Migration*. Amsterdam: North Holland, 2015.

²⁸ Čiarnienė, Ramunė, Kumpikaitė, Vilmantė ir Taraškevičius, Audrius, „Makroekonominių veiksnių poveikis žmonių migracijos procesams: teoriniai ir praktiniai aspektai“, *Ekonomika ir vadyba* 14 (2009), 553–559.

1. „Aš mokėjau. Ir neblogai turbūt.²⁹ (Juokiasi.) Dabar mano anglų kalba, dabar gal netgi blogiau kalbu. (Juokiasi).“ (V48, neLT13, Londonas).
2. „Kai aš tik atvažiavau, mano anglų buvo labai skurdi. <...> aš anglų kalbos pagrindus turėjau, bet tiesiog nebuvo... nežinau, nepasitikėjau savim gal. Tai labai iš lėto, iš lėto, bet prasilažčiau.“ (M28, neLT5, Londonas).
3. „Nes iš tikrųjų kalba visų pirma (priežastis). <...> Nes daug dalykų norėjau pabandyti ir galvojau: Londonas – ta vieta, kur gali daug ką pabandyti. Tarkim, visų pirma, aš kai atvažiavau, aš iš karto nuėjau į gimnastikos salę, kurią aš matydavau daugybė video.“ (V30, neLT6, Londonas).
4. „Lietuvoj aš išvis anglų nemokėjau, aš atvažiavau, išvis čia nulis buvau, aš mokėjau tik pasisveikinti, ir tai man maišydavosi su vokiečių kalba, ir aš dirbau sandvičių (angl. *sandwich* – sumuštinis), kaip ten, sumuštininių fabrike. Kažką pasakydavau vokiškai, ir taip žiūri į mane: čia ne mūsų kalba kalbi. Bet gerai, kad buvo rusų kolektyvas, aš rusų (kalba) visai kalbu, tai nebuvo problemos pradėti dirbti.“ (M35, neLT11, Londonas).

Apsigyvenę Londone (ar kitur Jungtinėje Karalystėje), visi kalbinti tyrimo dalyviai sakėsi išmokę anglų kalbos, patobulinę savo žinias. Vieni sakėsi išmokę anglų kalbos tiek, kad užtektų susišnekėti darbe ir viešosiose vietose (5 pavyzdys), kiti tobulino kalbą tiek, kad dabar gali kalbėtis visomis temomis, skaityti dominančią literatūrą. Nors iš tyrimo dalyvių niekas nepasakė lankęs anglų kalbos kursus, visi rado savų būdų mokytis: klausydami dainų ir darbe (6 pavyzdys), skaitydami literatūrą (7 pavyzdys), daug bendraudami su kitataučiais (8 pavyzdys).

5. „Nu, kalbu. Rašyt nelabai, bet kalbu susikalbu.“ (M35, neLT11, Londonas).
6. „Labai juokingai ją mokiaus, aš mokydavaus pagal dainas. Tai, pavyzdžiui, sakykim, aš klausydavau dainą, atsispausdindavau iš interneto, reiškia, žodžius ir aš su žodynėliu išsiversdavau, ką tai reiškia. Tai aš išmokdavau jau frazėmis. <...> Pas mane ta gramatika turbūt dar iki šiol tebėra tokia... nes aš kaip ir niekada nėjau nei į mokyklą, nei į niekur... <...> Tuose senelių namuose mes turėdavom paskirtus, reiškia... kaip tavo asmeniniai pacientai būdavo, reiškia, tų... apie juos kas savaitę reikėdavo aprašyt <...> Ir vienas buvo ten toksai vyriškis, kuris... su kuriuo mes gerai susibendravom, galim sakyt, ir aš atsimenu, aš iki šiol, pas mane dar turbūt tebėra ir darbe, ir namuose krūvos lapelių... aš atsimenu, aš, pavyzdžiui, ateidavau ir aš jam rodydavau pirštu, tarkim, pavyzdžiui (pabaksnoja į stalą) <...> *this is what, what you call it?*, ir jisai man sakydavo *teibl*... ir aš užsirašydavau, reiškia, kad šitas yra stalias, tada aš rašydavau, kaip aš girdžiu tą *teibl*, reiškia, *t ei bl* ir tada aš pasirašydavau, sakydavau jam: *how do you spell?* Ir aš pasirašydavau, kaip rašosi. Tai pas mane tų lapelių būdavo pilna. Ir va taip aš išmokau tą anglų kalbą.“ (M33, neLT10, Londonas).
7. „Papildomai nieko nelankiau, čia daug žmonių, čia atvažiavę, lanko anglų kalbos kursus, netgi yra nemokamų, bet kažkaip aš pradėjau, aš daug knygų skaitau iš tikrųjų anglų kalba. <...> Ten iš pradžių kažkokias labai lengvai skaitomas, o jau

²⁹ Šio straipsnio autorės pabrukė tam tikras pavyzdžių dalis norėdamos atkreipti į jas dėmesį.

tada prieini tas, kas tau iš tikrųjų labiau patinka. Bet... jo, man atrodo, knygų skaitymas labai daug padėjo.“ (M28, neLT5, Londonas).

8. „Kažkaip man pasisekė, kad aš susipažinau su, na... kitataučiais gan... labai gerais žmonėmis ir man ta integracija buvo daug lengvesnė. Aš nebijojau kalbėt angliškai, nors nebuvo ideali ta kalba, bet man kažkaip pavyko.“ (V30, neLT6, Londonas).

Visi Londone kalbinti tyrimo dalyviai sakė, kad anglų kalba būtina jų gyvenime ir kad jie, nepriklausomai nuo turėtų žinių, pradėjo jos mokytis tik atvažiavę gyventi į šią šalį. Kartais pastebėdavo, kad kai kurie čia gyvenantys lietuviai taip ir neišmoko kalbėti angliškai, tačiau tuo labai stebėdavosi (9 pavyzdys):

9. „Žinai, tu nori kažkokio geresnio darbo, <...> kažkur tenais kažką išsiaiškint, tau anglų yra būtinai reikalinga. Aš realiai net nežinau, kaip žmonės čia gyvena be anglų kalbos.“ (M33, neLT10, Londonas).

Skirtingai nei Londono atveju, į Oslą emigravę lietuviai prieš išvykdami nemokėjo norvegų kalbos, išskyrus tris moteris, kurios studijavo norvegų kalbą arba mokėsi jos kaip užsienio kalbos universitete. Turint omenyje išvykusiųjų amžių (27–46 metai), pastebimi jų mokamų kalbų skirtumai: baigusieji mokyklą iki 1995–2000 m., be lietuvių kalbos, kaip antrąją kalbą gerai moka rusų, trečioji kalba – anglų, vokiečių arba prancūzų (ją patys tyrimo dalyviai įvertina kaip tokią, kurią moka silpniau). Mokyklas baigusiuji vėliau, po 2000 m., antrąją kalbą tapo anglų kalba. Taigi dauguma lietuvių, prieš emigruodami į Oslą, norvegų kalbos nemokėjo ir kursuose nesimokė. Viena vertus, taip nutiko dėl to, kad jie emigravo gana spontaniškai, ypač tie, kurie išvyko dėl finansų krizės padarinių Lietuvoje, ir gyventi svetimoje šalyje iš anksto nesiruošė, juolab kad, norint gerai išmolti užsienio kalbą, pusmečio ar metų nepakanka. Kita vertus, visi tyrimo dalyviai daugiau ar mažiau mokėjo anglų kalbą, nes jos mokėsi mokykloje arba universitete, tad pradžioje, tik nuvykę į Oslą, vertėsi turimomis anglų kalbos žiniomis ir, laikui bėgant, jau gyvendami Norvegijoje, tikėjosi išmolti norvegų kalbos.

Tyrimai rodo, kad gyvenamosios šalies kalbos mokėjimas yra labai susijęs su gyvenimo migracijos šalyje trukme. Taigi, darytina prielaida, kad lietuviai, gyvenantys Osle ilgiau, mokės norvegų kalbą ir ją mokės geriau. Kuo ilgiau gyvenama Norvegijoje, tuo didesnė tikimybė, kad bus išmokta norvegų kalbos. Šio tyrimo rezultatai iš dalies sutampa. Vis dėlto tyrimo dalyvių norvegų kalbos mokėjimo kompetenciją vertinti sunku, nes tenka kliautis vien jų pačių vertinimu. Objektivesnėms išvadoms padaryti reikėtų detalesnių kalbos lygio nustatymo tyrimų. Gerai moka norvegų kalbą teigė filologinį išsilavinimą turinčios moterys, gyvenančios Osle daugiau nei 8 metus. Puikiai norvegiškai kalba už norvegų ištekėjusios lietuvės, gyvenančios visiškai norvegiškoje aplinkoje. Taip pat gerai kalba norvegiškai tie emigrantai, kurie šios kalbos mokėsi labiau dėl asmeninio intereso, nes gyvenant kitoje šalyje ją mokėti natūralu. Be to, geras gyvenamosios šalies kalbos mokėjimas rodo emigrantų tapatybės artumą šaliai, kurioje gyvena, ir jų akulturacijos lygį³⁰.

Kita dalis Oslo lietuvių teigė manę išmolti norvegų kalbos jau gyvendami Osle, ir, pasak kai kurių tyrimo dalyvių, norvegų kalba nelabai sudėtinga (10, 11, 12 pavyzdžiai), tačiau po penkerių ar aštuonerių gyvenimo Osle metų nėra patenkinti savo norvegų kalbos

³⁰ Portes, Alejandro and Rumbaut, Ruben, *Immigrant America: A Portrait*. Berkeley: University of California Press, 2006.

mokėjimo kompetencija. Tai iš dalies nulemia Oslo kaip daugiakultūrio miesto specifika, be to, patys norvegai gerai kalba angliškai, todėl lietuviai neturi būtino poreikio kuo greičiau mokytis gyvenamosios šalies kalbos ir ketinimas jos išmolti ilgainiui nuslopsta, ypač pamačius, kad darbe užtenka tiek norvegų kalbos, kiek jos moka. Kitas ne mažiau svarbus su kalbos mokėjimo lygiu susijęs veiksnys – antrosios kalbos vartojimas: ar emigrantas turi erdvę, kurioje gali vartoti antrąją kalbą, ir kaip dažnai gali tai daryti³¹. Tyrimo duomenimis, lietuvių, ypač emigravusių po 2008 m., ryšiai su vietos norvegais gana silpni, dažno jų vienintelis tiesioginis kontaktas yra darbdavys. Be to, jei nėra apsisprendęs, ar liks gyventi Norvegijoje, ar grįš į Lietuvą, žmogus taip pat praranda motyvaciją skirti daugiau laiko, pastangų ir lėšų svetimai kalbai išmolti.

10. „T³²: Norvegų kalba sunki lietuviams?

R: Ne. Labai lengva gramatiškai, išskyrus, kad yra labai daug išimčių. Daug angliškų žodžių, kas vokiškai moka, labai greitai išmoksta. Aš angliškai nemokėjau, bet... Tikrai palyginti nesunki kalba.“ (M37, neLT5, Oslas).

11. „Iš tikrųjų, jeigu netinginiaut taip, susizgribus, man atrodo, viena iš lengvesnių (norvegų kalba), kokią galima įsivaizduoti. Ten tokia labai paprasta kalba.“ (V32, neLT8, Oslas).

12. „Bet čia ta kalba irgi – jeigu priverstų, prie didelio noro, manau, nu, keli geri mėnesiai, atsisėdus nuo iki, tai tikrai kad jau nejaustum jokio diskomforto. Taip šnekėtum, aišku, gal kažkur, bet jau tikrai... Kol nepriverčia, tai...“ (V32, neLT5, Oslas).

Apibendrinus Londono ir Oslo lietuvių kalbinės elgsenos skirtumus, susijusius su gyvenamosios šalies kalbos mokėjimu, tampa akivaizdu, kad į Londoną emigruojantiems lietuviams, turintiems geresnius ar prastesnius anglų kalbos pagrindus, yra paprasčiau susivokti kalbinėje aplinkoje, greičiau įsitraukti į visuomeninį, kultūrinį, socialinį gyvenimą, nes susiduria su žemesniu kalbos barjeru. Oslo lietuviai, išvykę jau mokėdami norvegų kalbą, gali iš karto galvoti apie studijas, geresnį darbą, nes kalbiniai gebėjimai jų nevaržo, arba labai sparčiai tobulina savo kalbą dėl aiškių emigracijos tikslų – karjeros, darbo pobūdžio, studijų ir pan. Vis dėlto didžioji dauguma teigė iš anksto neplanavę emigruoti į Norvegiją, todėl išvykusieji spontaniškai norvegų kalbos nemoka. Atrodytų, atsidūrę kitakalbėje aplinkoje, jie turėtų jaustis apriboti ir svetimi dominuojančiai kultūrai, tačiau Oslas yra daugiakultūris miestas, kurio kas trečias gyventojas yra migrantas ir, kaip rodo tyrimai, daugelis jų menkai moka norvegų kalbą. Taigi lietuviai gali jaustis gana gerai ir nemokėdami norvegų kalbos.

Kalbų vartojimas darbe

Trumpai apibūdinant lietuvių, gyvenančių Londone, kalbų vartojimą darbe, galima sakyti, kad vienintelė ir pagrindinė darbe vartojama kalba yra anglų kalba; skiriasi tik požiūris į kitų kalbų vartojimą, jei dirbama su kitais lietuviais ar kitų tautybių žmonėmis, kurių kalbą tyrimo dalyviai moka, pavyzdžiui, lenkais ar rusais. Vieni tyrimo dalyviai darbe

³¹ Stevens, Gillian, „The Social and Demographic Context of Language Use in the United States“, *American Sociological Review*, 1992, vol. 57, 171–185.

³² „T“ reiškia „tyrėjas“, „R“ – respondentas.

vartoja tik anglų kalbą su visais kolegomis (13 pavyzdys), paprastai ir su lietuviais, nebent lieka tik dviese (14, 15 pavyzdžiai), kiti – su tais, kurių kalbą moka, bendrauja, priklausomai nuo situacijos, ir jų kalba (16 pavyzdys).

13. „R: Nes yra mano dabartinėj komandoj, iš tos dvylika žmonių yra kokie dešimt, ką pavadintumėm ne vietiniais.
T: Aha. O kaip bendraujat jūs? Kokia kalba?
R: Anglų, aišku.“ (V27, neLT9, Londonas).
14. „Darbe praktiškai nešneku lietuviškai visiškai... aš... aš... labai retai kada susitinku su lietuviu, kad pabendraut... aplinkoj... aplinkoj <...> darbe nelabai, nes... tiek mano draugė, tiek jos dukra, jos dirba, dirba sektoriuj, kur yra užsieniečiai... sakau, mano darbas irgi dauguma su užsieniečiais, tai... labai minimaliai lietuviškai...“ (V37, neLT7, Londonas).
15. „Tarp lietuvių angliškai kalbu tik dėl darbo. Tarkim, darbo vietoj, jeigu skambini, lietuvių pas mane yra pora lietuvičių darbe, tai kartais tiesiog prie kolegų darbo reikalais tai kalbam angliškai. <...> Čia nėra įmonės politika, bet tiesiog tu turi kalbėt darbe angliškai. Tai jeigu mes būsim tik dviese su kažkokia kolege lietuve, tai mes lietuviškai kalbėsime, bet, jeigu, tarkim, kažkas jau ten šalia ar kartais netgi jeigu darbo reikalais, tai kartais angliškai. Bet čia gal daugiau dėl darbo politikos.“ (M30, neLT9, Londonas).
16. „Darbe daugiausiai angliškai. Bet, žinai, toksai kad ten būtų aplinkui, kad ten ir rusų yra pas mus, ir visokiausių ten lenkų, aš kalbu ir lenkiškai, ir rusiškai, nu ten, sakau, vat taip ir. Tai tokie dalykai.“ (V48, neLT13, Londonas).

Pagrindinės priežastys, dėl kurių kalbama tik anglų kalba ar iš esmės ja, yra šios: kad visi suprastų, apie ką kalbama; kad niekas nemanytų, jog yra apkalbamas; manoma, kad taip elgtis mandagu ir to norėtų darbdavys. Pažymėtina, kad nė vienas tyrimo dalyvis nepasakė, jog tokia yra visuotinai priimta, vieša darbo įmonės kalbų politika, todėl, tikėtina, taip apsisprendžiama asmeniškai, pagal įmonėje susiklosčiusias kalbinio elgesio tradicijas, kitų bendradarbių elgesį (15 pavyzdys). Tie, kurie apsisprendžia darbo vietoje kalbėtis lietuviškai, nepaiso anksčiau išvardytų priežasčių, jiems svarbiau tai, kad lietuviškai kalbėti su kitu lietuviu yra natūralu ir patogiu, tie tyrimo dalyviai teigia įtraukiantys ir pripratintys savo kolegas prie kitokio kalbinio elgesio (17 pavyzdys):

17. „O darbe, jei bendradarbis – lietuvis, tai yra proga ir lietuviškai. Nes man automatiškai: aš matau žmogų lietuvi, aš negaliu angliškai. Nes ir kartais būna, sako menedžeris (angl. *manager* – vadybininkas): nekalbėkit lietuviškai. Man, aš negaliu, man automatiškai. Bendradarbiai nepyksta ant mūsų, kai mes kalbam lietuviškai, nes ir jų, jeigu yra iš jų šalies, jie irgi kalba sava kalba. Tai jie net nebekreipia dėmesio, jeigu mes ten lietuviškai kalbam. <...> Nu, turbūt pripratynom. (Juokiasi.) Mes sakom, kad tikrai neapkalbam jūsų, o jeigu ir apkalbam, tai mes ir angliškai galim apkalbėti ir vardo nesakyti. Nu ir nepyksta. <...> Turim ir kastumerių (angl. *costumer* – pirkėjas, klientas), kaip klientų, nes kavinėj dirbu, tai turim ir lietuvių, jeigu tik pamato, pažįstam nuolatinius klientus, tai iš karto lietuviškai kalbam, nežiūrim, ar kažkas žiūri, ar kažkas galvoja, ar mes jų apkalbam, mes kalbamės lietuviškai.“ (M35, neLT11, Londonas).

Tokių atvejų kaip pastarasis nedaug: viena vertus, nebūtinai turima daugiau bendradarbių lietuvių arba su jais didelėje įmonėje retai susitinkama, kita vertus, skiriasi darbo pobūdis – lengviau bendrauti su lietuviais lietuviškai dirbant kavinėje ir visai kitaip – dirbant finansų analitiku stambioje tarptautinėje kompanijoje. Be to, reikia pridurti, kad pakalbinti tyrimo dalyviai neapriėia visų galimų darbo sričių ir santykių, todėl, tikėtina, būtų ir kitokio darbinio elgesio, kai angliškai kalbama tik su vadovais, o su to paties ir žemesnio lygmens darbuotojais kalbama kitomis kalbomis. Vis dėlto visuotinai įsitvirtinęs mitas, kad lietuviai, dirbantys statybų sektoriuje, kalba lietuviškai arba išmoksta lenkiškai ir neišmoksta angliškai, šiame tyrime nepasitvirtino, pvz., tyrimo dalyvis (14 pavyzdys), dirbantis statybų sektoriuje, teigė, kad praktiškai visada kalba angliškai.

Egzistuoja didelė tikimybė, kad emigruojantys į Oslą lietuviai pateks į įvairiautį kolektyvą, nes trečdalis šio miesto gyventojų yra ne norvegai ir Oslas toliau traukia darbo imigrantus. Šią tendenciją patvirtina ir tyrimo dalyviai, išskyrus pavienes išimtis. Yra keli kalbinio elgesio dirbant Osle modeliai. Pirma, finansų sektoriuje, tarptautinėse korporacijose vyrauja anglų kalba. Antra, kituose sektoriuose, ypač paslaugų ir aptarnavimo, susibūrė itin įvairiautis ir įvairiakalbis kolektyvas, kuriam būtina turėti bendrą bendravimo kalbą. Ji būna arba nusistovėjusi pagal tradiciją (norvegų, anglų ar kita), arba vyksta kodų kaita. Atsižvelgiant į turimą kalbų repertuarą ir bendradarbių geriau mokamas kalbas, kad būtų galima lengviau ir aiškiau komunikuoti, gali būti pasirenkama anglų, norvegų ar kita bendra kalba, pavyzdžiui, lenkų kalba statybų ir paslaugų sektoriuose (18, 19 pavyzdžiai), kurią abi pusės geriau moka.

18. „Aš čia atvažiavęs pradžioj kažkodėl tai lenkų pirmiausia išmokau. Labai man buvo įdomu, nes teko daug bendrauti... O... Nes rusų moku, tai... lenkų kalba tai labai panaši juk...“ (V31, neLT3, Oslas).
19. „(Bendradarbis turkas) moka (norvegų) senai, bet tas mokėjimas kaip... <...> Kaip atrodo, ką aš moku per penkis metus, tai jis moka tą patį per... nesumeluot... kiek jisai.. gal per penkiolika metų. Nors aš pradžioj iš jo mokiaus. Taip, išmokau, užtenka darbe, bet anglų, pavyzdžiui, va, tie patys turkai irgi minimaliai, kurie šneka. Ir man, va, dėl to sudėtinga biški buvo darbe, bet tai sėdi, nu ką, norvegiškai nemoki. Tai irgi, bet pradžioj knygą vartai, ten žodyną, kad žodžių багаžą kad ten: *aš, eiti, namas.* Jau suprast, apie ką tu kalbi.“ (V31, neLT5, Oslas).

Gyvenamosios šalies kalbos nemokėjimas Osle retai sukliudo įsidarbinti paslaugų ir aptarnavimo srityse, net siekiant aukštos kvalifikacijos reikalaujančios pozicijos. Dirbdami su norvegais, lietuviai greitai pastebi, kad šie gerai kalba angliškai ir gali užtekti šios kalbos. Nors pripažįstama, kad norvegų kalba reikalinga ir ypač geras jos mokėjimas atvertų galimybių tyrimo dalyviams gauti geresnį darbą, vis dėlto, kol aplinkybės neprivertia tobulinti norvegų kalbos, jie to ir nedaro. Norvegų kalbos pramokti norėję lietuviai daug dažniau sąmoningai pakeitė darbą į tokį, kuriame būtų kalbama tik norvegiškai. Darbas motyvuoja mokytis norvegų kalbos, nes atsiranda terpė ją vartoti ir paskata ją tobulinti (20 pavyzdys). Kaip matyti iš tyrimo dalyvių patirčių, dauguma neturi su kuo kalbėti norvegiškai, iš viso nepalaiko artimesnių ryšių nei su vietos norvegais, nei su tik norvegiškai kalbančiais užsieniečiais. Daugeliui jų praverčia anglų kalba kaip atraminė, nes komunikacijos ja kompetencijos yra geresnės: gali tiksliau išreikšti mintis, geriau suprasti kitą žmogų.

20. „Pusę metų zubrinau nuo ryto iki vakaro (norvegų kalbą). Nu ir po darbe buvo, kad tik priėmė į darbą, išsilaikiau interviu kažkaip, pirma diena darbe, šefas sako: dabar aš kalbėsiu su žmonėm, o tu rašysi. O aš buvau konsultantė ekonomistė. Interviu duoda. Apie biznio procesus – norvegiškai. Nuo tokios uolos į tokį gilų vandenį įmetė, na, bet užtat per pora mėnesių – viskas. Prasilaūžiau. Vis tiek kai šaly gyvena, tie pusė metų – jau kažkiek mokėjau, ir plus dar tie du mėnesiai. Bet buvo žiauru pradžioj.“ (M37, neLT17, Oslas).

Kita vertus, kalbų poreikis labai priklauso ir nuo darbo specifikos. Jei darbas techninis, atliekamas vieno asmens, darbdavys tik duoda užduotis, kur kas turi būti padaryta, galima sakyti, komunikacija beveik nevyksta. Vis dėlto apsisprendimas likti gyventi šalyje, įsitvirtinti darbo rinkoje ir jaustis saugiau motyvuoja žmones bent artimoje ateityje arba ieškoti kitokio darbo, arba mokytis kalbos ir ieškoti darbo.

Vienas esminių Londono ir Oslo lietuvių situacijų skirtumų yra tai, kad Londone lietuviams užtenka vienos užsienio kalbos – anglų, kurią geriau ar prasčiau moka. Oslui tapus daugiakultūriu miestu, jame dirbant taip pat yra galimybių verstis šia *lingua franca*. Vis dėlto daug reikšmės turi darbo sritis. Finansų srityje, tarptautinėse įmonėse vyrauja anglų kalba kaip bendravimo kalba. Paslaugų ir aptarnavimo sektoriuose, kuriuose dirba daugiau migrantų iš įvairių pasaulio šalių, bendrauti dažniausiai pasirenkama angliškai, nes norvegų kalbos gerai nemoka daugiau nei 30 proc. migrantų. Migrantai iš Rytų Europos šalių, buvusių Sovietų Sąjungos valstybių, tapę bendradarbiais, kartais pasirenka rusų kalbą, kartais pramoksta kalbėti lenkiškai, nes lenkų bendruomenė Norvegijoje viena didžiausių.

Lietuvių bendruomenės

Palyginti su pokario emigracijos banga, į akis krenta tai, kad į Londoną emigravę asmenys nedalyvauja arba labai minimaliai dalyvauja bendruomenių veikloje, pavyzdžiui, lankosi lietuvių bendruomenės suorganizuotuose koncertuose (21 pavyzdys). Nors Londone gyvena tikrai daug žmonių iš Lietuvos, bendruomenių veikloje jie nelabai dalyvauja (22 pavyzdys). Iš visų tyrimo dalyvių, gyvenančių Londone, tik viena tyrimo dalyvė pasisakė dalyvaujanti visuomeninėje veikloje: yra šeštadieninės lituanistinės mokyklos tėvų komiteto narė, padeda švenčių metu ir visais kitais klausimais (23 pavyzdys).

21. „Su lietuviais gal daugiau bendraudavau. Su sese eidavau į lietuviškus renginius. <...> Ta prasme, ne bendruomenėj, bet daug jų būdavo: koncertai lietuviški atvažiuoja, būdavo lietuvių susibūrimai, čia tie burbuliatoriai, kai lietuvių mūsų daugiau buvo, labiau bendravom, daugiau dalyvavom tuose lietuvių renginiuose. Dabar jau mažiau. Kažkodėl su laiku vis mažiau ir mažiau iš tikrųjų dalyvauji.“ (M30, neLT9, Londonas).

22. „Taip, čia buvo anksčiau tokie Vakarų Londono lietuviai, bet taip gaudavosi, bet dabar kaip ir iširusi yra. Tai kaip ir baigėsi viskas. Dar tokie mitai (angl. *to meet* – susitikti) pas mus būna, ten susirenka kur nors, pavyzdžiui, į kokį nors pabą (angl. *pub* – aludė) bilekas, daugybė lietuvių, aišku, ten prisigeria visi. Bet aš tik kartą buvau, man nelabai patiko. Čia jeigu nori susipažinti su lietuviais. Kažkaip

tas nelabai aktualu man. Ir taip aš jų per daug pažįstu, žinai, kaip sakyti. Lietuviai nelabai čia su lietuviais. Kiti iš viso vengia netgi bendrauti.“ (V48, neLT13, Londonas).

23. „R: Lietuvių mokykloj. Esu tėvų komiteto narė. Mes esam trys iš tėvų komiteto. <...> Šventės, kai reikia tėvų pagalbos ar kažką. <...> Pagalbos ar dar kažką, patinka.
T: Negaila savo laiko?
R: Ne. Nei biškį.“ (M35, neLT11, Londonas).

Pagrindinės nesijungimo į lietuvių bendruomenės priežastys yra didelis atstumas, darbo grafikas ir, pati svarbiausia, interesų neatitiktis, net kitų lietuvių vengimas (22, 24, 25, 26 pavyzdžiai). Suprantama, kad į Londoną emigravę asmenys yra iš pačių įvairiausių socialinių sluoksnių, įvairių Lietuvos vietovių, skirtingo išsilavinimo, pomėgių ir interesų, turi skirtingų emigracijos tikslų. Kaip dar viena svarbi, ypač gyvenimo pradžioje, priežastis nurodomas kalbos mokymasis – bendravimas su kitataučiais anglų kalba padeda ją „pralaužti“ (25 pavyzdys). Reikšmingas ir baimės aspektas: iš pradžių svečioje šalyje nedrąsu, vengiama leisti į artimesnes draugystes su nepažįstamais žmonėmis, įskaitant lietuvius, nes bijoma susidurti su apgavikais, siūlančiais darbą, ir pan.

24. „Ir aš, ir mano... tarkim, draugė yra... sakysim taip, išsilavinę žmonės... didžioji dalis čionai gyvenančių, tai yra iš kaimo žmonės. Dažnai būna, pavyzdžiui, kad susitinki ar darbe, ar kur nors, tai nėra labai ką su juo šnekėt, žinai... taip... taip natūraliai gaunasi, iš tikrųjų... ne, aš turiu draugų lietuvių, aišku, aš turiu... <...> Ir, vat, lietuviškas požiūris yra tai, kad aš užsidirbsiu pinigų... taupydamas. Tai reiškia, kad gersiu namie, su niekuo nebendrausiu, į jokiais bendruomenės nebandysiu įsiliet, nu ten, aišku, savo ratas lietuvių yra kažkas kažkoks tai ir... ta prasme, bet nebandysiu... nebandysiu įsiliet į jokiais visuomenės...“ (V37, neLT7, Londonas).
25. „Mane visą laiką kviečia, ir sakau: aš feisbuke esu ir seku tą lietuvių bendruomenę... seku... ta prasme aš ten esu kaip draugas tenai... aš nežinau, kažkaip manęs nevilioja. <...> Tiesiog ne mano stilius gal, ne mano stiliaus žmonės, aš nežinočiau, ką su jais kalbėti, ta prasme, žinočiau, bet aš nemanau, kad man būtų įdomu. Nes jie ten to... jie daro kažkokias išvykas, po to parkuose susitinka vasarą... kažkaip man, ne, aš nelabai... aš tokia, man geriau alelio kur, pasėdėt, pagert... aš ten kažkur šnekėtis apie meną, religiją ir kultūrą nelabai. Ta visa... viskas yra gerai, bet aš kažkaip, aš neturiu laiko iš tikrųjų draugams, savo geriem draugam, tai man labai tokie dalykai... kažkaip nevilioja manęs. Ir šiaip kažkaip, aš aš lietuvių labai vengiau iš pat pradžių. <...> Nes aš labai norėjau išmokt anglų kalbą gerai, tai aš stengiausi negyventi su lietuviais, bet dabar jau man yra visiškai jokio skirtumo. <...> Kaip aš sakau, prieš tai minėjau tuos lietuvių marozus ar ten tuos visus skustagalvius, tai labai sunku yra iš tikrųjų rasti gerų lietuvių. Ta prasme, jie gal ir jie nėra blogi, bet, nu, tiesiog tai nėra mano... stilius. Ne mano aplinkos žmonės.“ (M28, neLT5, Londonas).
26. „Aš, sakykim, lietuvių gal vengiu, ne, nepasakyčiau gal, kad vengiu, bet tikrai nebėgu išskėtom rankom sutikus. Taip, turiu draugų lietuvių, kuriuos sutikau čia, nėra, kad su jais nebendrauju, bet tai lietuviai čia nėra labai draugiški vienas kitam, net nežinau...“ (M30, neLT9, Londonas).

Pokario emigracijos bangos atstovams dalyvauti bendruomenės veikloje reiškė galimybę ne tik išreikšti save, bet ir vartoti kalbą kituose, ne tik namų, kontekstuose bei jos neužmiršti, o kartais tai buvo vienintelis metas pabendrauti lietuviškai. Dabartinės bangos emigrantai, nors ir nedalyvauja tokiose bendruomenėse kaip pokario bangos emigrantai, dažnai turi kitokio pobūdžio bendraminčių būrį, pavyzdžiui, vienijamą to paties pomėgio (27 pavyzdys) ar panašios gyvenimo situacijos: ryšį palaiko moterys, ištekėjusios už kitaraučių (28 pavyzdys). Bendraujama ir virtualiai, ir gyvai. Suprantama, bendras pomėgis peržengia vienos kalbos ribas, tad bendraujama ir lietuviškai, ir angliškai (27 pavyzdys).

27. „Dauguma lietuvių, aš taip įsivaizduoju, nelabai turi savo hobijų čionai, ypač tie, kurie... kurie labiau iš kaimo atvažiavę čionai. Jie nieieško... (hobio draugų). <...> Nu, mano hobis tai yra toks... šiaip bridžą žaidžiu... pokerį žaidžiu, tai vat labai.. labai didelis ratas draugų yra iš tų ratų.“ (V37, neLT7, Londonas).

28. „Mes bendraujam feisbuku, ta prasme, tiesiog, žinai, šiaip, ten yra kasdienės ten mūsų visokios ten bėdos, problemos ir panašiai. Tos vietinės, sakysime, pavyzdžiui, dabar buvo atostogos vasarą, labai daug kas važiavo, labai daug kas susitikinėjo tenai, grįžusios į Lietuvą, ypač tos, kurios iš labai labai toli atvažiavusios yra. Čia kur, pavyzdžiui, londoniškės, londoniškės daro tuos savo susitikimus irgi. <...> Bet tiesiog mes, kaip ištekėję už tų užsieniečių, mes gal turim, žinai, tų tokių visokių kultūrinių tų skirtumų ir kažkaip, žinai, ten viena kitą mes galbūt daugiau suprantame... Ir tuo labiau ten tas gyvenimas užsienyje, žinai, irgi su svetimumu, taip sakant, tau, tavo kultūrai ir visam kitam, vyru, tai tokių, žinai, kartais tokių, kur yra sunku, mes paverčiam juokais, ir kitos supranta, galbūt lietuvių šeimoms labai suprastų.“ (M33, neLT10, Londonas).

Osle veikia Oslo lietuvių bendruomenė ir Oslo šeimų bendruomenė „Lietuvių namai“, taip pat Norvegijos lietuvių jaunimo sąjunga. Lietuvos ambasadoje Osle nuolat vyksta įvairūs renginiai, kuriuose lietuviai gali susitikti. 2016 m. susibūrė lietuvių mišrusis choras. Mieste veikia Oslo vyskupijos Lietuvių sielovados biuras, gana aktyviai telkiantis tikinčius lietuvius. Tad norintiems bendruomeninės veiklos yra galimybių joje dalyvauti. Visos šios veiklos, buriančios lietuvius ir jų šeimas, yra terpė aktyviai vartoti lietuvių kalbą, palaikyti ryšius su lietuviais ir puoselėti lietuvių kalbą. Tačiau, kaip matyti iš kalbintų lietuvių patirčių, poreikis priklausyti bendruomenei arba palaikyti artimus ryšius su lietuviais labai nevienodas.

Anksčiau emigravusiems žmonėms, ypač sukūrusiems šeimas su ne lietuviais, lietuvių bendruomenės veikla buvo proga susitikti su tautiečiais, bendrauti lietuviškai. Reikia turėti omenyje, kad tuo metu visoje Norvegijoje gyveno labai nedaug lietuvių: iki pat 2000 m. visoje šalyje buvo oficialiai užregistruoti tik 269 lietuviai. Jie dažniausiai emigravo ne per socialinius ryšius, kviečiant draugams ar artimiesiems, o per darbo programas, norėdami studijuoti ir pan. Kadangi lietuvių buvo nedaug, jiems buvo sunku vieniems kitus surasti. Būtent bendruomenėje emigrantai ir galėjo susipažinti. Atvykusieji į Oslą iki 2007–2008 m., kai ne tik Osle, bet ir visoje Norvegijoje lietuvių buvo labai nedaug, jautė didelį poreikį būti su lietuviais ir prisidėti prie lietuvių kalbos puoselėjimo. 2001 m. bendruomenės narių iniciatyva buvo įkurta lituanistinė mokykla „Gintaras“, siekiant sudaryti sąlygas lietuvių vaikams mokytis lietuvių kalbos, susirasti bendraamžių draugų lietuvių, bendrauti tėvams. Svarbus

buvo ir to meto Lietuvos ambasados Osle vaidmuo: joje lietuviai susitikdavo, susipažindavo, susidraugaudavo (29 pavyzdys).

29. „Tai buvo pirmi mūsų metai, kai mes ten su vyru gyvenome, aš universitete mokiausi, tai pakvietė ambasada ir visi lietuviai, kiek ten vieni kitų pažinojo, visi susirinko į kalėdinę šventę, ir buvo dar patalpos nedidelės. <...> Visi mes ten tilpom, visi ten stovėjo, kiekvienas apie save papasakojo, kas jis toks, ten prisistatė, ir su-neštinės vaišės. Tai vat, visi buvo pakviesti, kas žinojo, lietuviai visi galėjo ateiti. Dabar tai būtų neįmanoma.“ (M44, neLT20, Oslas).

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, ypač po 2008 m. krizės, lietuvių Norvegijoje ėmė sparčiai daugėti, tuomet ir poreikis priklausyti bendruomenei atlėjo. Neoficialiais duomenimis, sezono metu Norvegijoje būna iki 100 000 lietuvių. Kai kurie Oslo lietuviai atitolo nuo bendruomenės veiklos, o naujieji atvykėliai, jei jautė poreikį priklausyti bendruomenei, į ją įsitraukė. Vis dėlto bendruomenės, priešingai nei pokario bangos bendruomenės JAV, nebeatlieka tokio svarbaus vaidmens kaip anksčiau. Daugeliui Oslo lietuvių labai svarbus yra tautiečių požiūrių sutapimas, bendramintiškumas, panašūs interesai, priešingu atveju nublinksta net poreikis bendrauti lietuvių kalba (30 pavyzdys). Pastaruoju metu lietuviai yra labiau išsibarstę, visoje Norvegijoje kuriasi daugiau mažų bendruomenių (31 pavyzdys).

30. „Lietuvoj tu kažkaip tai natūraliai, yra pasirinkimas tų lietuvių, tu vis tiek atsirenki žmones, su kuriais tu bendrauji, su kuriais tu turi kažką bendro. Norvegijoje didžioji dalis draugai yra atsitiktinimų suvesti kažkokių daugiau mažiau, ir tu neturi pasirinkimo, ir labai dažnai, kaip taisyklė, gyvenimas parodo, kaip pasakyt – su nauda sau. Per visus metus, kiek, nežinau, čia, Norvegijoje, esam, turim vieną vientelę porą draugų, su kuriais yra tikrai smagu susitikt. Ir nėra to pirmo klausimo, žinai: tai kur dirbi? Tai kiek uždirbi? Kaip sekas? A, čia tau geriau sekas nei man <...>.“ (V32, neLT8, Oslas).

31. „Ir dabar kiekvienam didesniam miestely jau yra susikūrę atskiri lietuvių klubai, kiekviena parapija savo lietuvių klubą turi. Be to, Katalikų bažnyčia dar irgi vienija nemažai. Tai dabar aš manau, kad yra didesnė įvairovė ir didesnis pasiskirstymas. Ir daugiau jau viskas vyksta aplink savo gyvenvietę. Anksčiau kažkaip visa išėivija daugiau žiūrėdavo į Oslą, burdavosi, atvažiuodavo iš toli. Į susirinkimus, į... suvažiavimai ten lietuvių ir taip toliau. Dabar jau visi turi įsisteigę savo.“ (M46, neLT27, Oslas).

Apibendrinant Londono ir Oslo lietuvių dalyvavimą bendruomenių veikloje, iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad, palyginti su pokario banga, tokio stipraus noro priklausyti lietuvių bendruomenei nėra. Vis dėlto bendruomenės gyvuoja, kuriasi naujos, ypač Norvegijoje, nes daliai lietuvių tai yra svarbi veiklos dalis. Dalyvavimas bendruomenių veikloje, anot dabartinės emigracijos bangos atstovų, reikalauja laiko, o jį sudėtinga išdalyti ir šeimai, ir darbui, ir pomėgiams, ir kitai veiklai. Be to, emigrantai pabrėžė norintys nuoširdžiai bendrauti su tautiečiais, kad juos sietų panašus požiūris, nebūtų išskaičiavimo siekiant asmeninės naudos. Oslo lietuvių atveju pastebima dar viena ypatybė: emigravusieji iki 2008 m. turėjo daugiau bendrų tikslų nei atvykusieji po 2008 m. – žmonės atskyrė emigracijos tikslai ir priežastys. Tad vis dar neaišku, ar kitokio pobūdžio bendravimas, bendravimas su

draugais lietuviais (tai aptariama kitame skyriuje), nesudėtingas grįžimas į Lietuvą ir skaitmeninės technologijos atstoja įprastų bendruomenių nebuvimą, ar ne, ar atstoja laiką, kuris galėtų būti praleidžiamas su lietuviais, ar ne.

Kalbų vartojimas su draugais

Gyvenant kitakalbių apsuptyje, neišvengiamai nemažai svetimų kalbos yra ir gyvenime. Vis dėlto draugus žmogus pasirenka pats. Nors jie pasirenkami ne pagal kalbą, o pagal bendrus pomėgius ir požiūrį gyvenimą, kartais žmonės suveda ir tam tikros susiklosčiusios gyvenimo aplinkybės. Iš tyrimo dalyvių, apklaustų Londone, atsakymų matyti, kad kalba, ta pati šalis, iš kurios emigruota, panaši patirtis nulemia tikrai daug, suburia lietuvius, nes nereikia nieko papildomai aiškinti ir lengviau bendrauti savo kalba (32, 33 pavyzdžiai).

32. „Bet šiaip tai jo, jeigu susitinki su lietuviais, tai lietuviškai, ir iš tikrųjų kartais smagu susitikti tik su lietuviais. Nes vis tiek, aš nežinau, kad ir kiek tu gerai kalbą moki, tą anglų kalbą moki, vis tiek tu nesijauti... Tai nėra tavo gimtoji kalba, tai vis tiek tu nežinai... Tu negali išsireikšti taip, kaip tu gali išsireikšti lietuviškai.“ (M28, neLT5, Londonas).

33. „T: O draugų ratas čia, yra kokie draugai, yra lietuvių?

R: Yra, yra, yra nemažai lietuvių.

T: Koks procentas, jeigu taip palygintume?

R: Gal apie šesimt septyn procentų.

T: Šešiasdešimt septyniasdešimt. Čia taip sąmoningai išeina ar netyčia? (Juokiasi.)

R: Gal šiaip septyn biški per daug būtų. Gal pen, šem gaunas. Bet... kiti (nelietuviai), kolegų tiesiog yra per, per darbą, aš darbe praleidžiu daug laiko. <...> Ir per darbo santykius, yra draugai, yra kaimynai kažkokie, kas yra įvairiausiai žmonės. Tai... yra mišinys tada. Tam tikrais aspektais tai natūraliai gal greičiau susibičiuoliauju (su lietuviais), yra bendra kažkokia praeitis, būdas...“ (V27, neLT9, Londonas).

Visų tyrimo dalyvių buvo paklausta, kaip jiems atrodo, kiek procentiškai, matuojant tik iš akies, jų draugų yra lietuvių ir kiek – kitakalbių. Londone gyvenančių tyrimo dalyvių atsakymai svyruoja nuo beveik visiškai kitakalbių draugų nebuvimo ir gyvenimo uždaroje lietuvių aplinkoje (34, 35 pavyzdžiai), bendravimo maždaug apylygiai ir su lietuviais, ir su kitataučiais (33, 36 pavyzdžiai) iki bendravimo praktiškai tik angliškai (37, 38 pavyzdžiai).

34. „T: O kiek draugų turit ne lietuvių?

R: Ar pažįstamų, ar draugų, kad sakyčiau, kad čia tikri draugai?

T: Tokie, kad dažniau bendraujat.

R: Darbe.

T: Tik darbe?

R: Mh (taip).

T: Jūsų aplinka tokia lietuviška lietuviška.

R: Lietuviška. Neįsileidžiam.

T: Ar jūs neįsileidžiat, ar jūsų neįsileidžia?

R: Mes gal neįsileidžiam, mes su vyru esam prieš. (Kiek) anglų kalbos pas mane? Tai darbe, jeigu reikia, pas vaiką į mokyklą, kaimynė kartas nuo karto: kaip sekasi, kaip gyvenį? Daugiau nežinau.“ (M35, neLT11, Londonas).

35. „Nu, yra anglų, yra lietuvių, dauguma lietuvių yra kažkaip vis. <...> Nu, tai maždaug 20 ant 80, 80 procentų lietuvių yra. <...> Taip gaunasi, taip gaunasi. Nes aš, kaip aš, faktiškai gyvenu tokioj vietoj, kur daug lietuvių, nu, turiu namą, aišku, pasiėmęs ir pas mane lietuviai gyvena.“ (V48, neLT13, Londonas).
36. „Aš nežinau, gal sakyčiau, pusė per pusę, gal taip gal. Yra lietuvių, bet iš visur iš tikrųjų. Ta prasme, iš visų šalių, nėra taip, negaliu pasakyt, kad aš tiktai su lietuviais bendrauju. Nėra, nėra taip. Taip, yra ir lietuvių. Gal, sakyčiau, pusė per pusę.“ (M30, neLT9, Londonas).
37. „Iš tikrųjų su metais vis mažiau lietuviškai, daugiau angliškai, tai dabar galėčiau pasakyt gal... kokį 10 procentų lietuviškai ir toliau angliškai. <...> Šešis metus kažkur (čia gyvenu).“ (V30, neLT6, Londonas).
38. „Ta prasme, aš turiu keletą draugų, bet Londonas toks labai didelis, kad labai sunku susitikti. Tai vis savaitgalį kartas nuo karto susitinki... <...> Londone, nes miestas didelis, visi labai užsiėmę, visi dirba skirtingais laikais, pradeda vakare, baigia naktį, kiti pradeda ryte, baigia po pietų, tai vat. <...> Gal kokių 80 procentų anglų kalba ir tada 20 lietuvių. Nes mano draugas yra anglakalbis, mano kambariokė anglakalbė, tai kažkaip... su mama labai retai šnekamės...“ (M28, neLT5, Londonas).

Londone kalbintų tyrimo dalyvių atsakymai parodo, kad su draugais ir kitais bendraminčiais bendraujama ne vien lietuviškai ar vien angliškai. Dauguma pasakė turį ir lietuvių, ir kitakalbių draugų. Nors bendrauti lietuviškai ir užmegzti draugystę lengviau dėl kalbos ir bendros patirties, kadangi visi tyrimo dalyviai tvirtino galintys kalbėti ir angliškai, kalba nesutrukdo užmegzti draugystės ir su kitataučiais. Bendri pomėgiai, darbas, kaimynystė lietuvius suveda ir su kitų tautybių žmonėmis.

Dauguma Osle gyvenančių tyrimo dalyvių, ypač atvykusieji po 2007–2008 m., artimesnį ryšį su vietos norvegais kuria per darbo santykius, – labai dažnai tai būna vienintelis kontaktas. Tad natūralu, kad gerų draugų norvegų jie paprastai neturi. Lietuviai, apie 1990 m. atvykę į Oslą ir čia įsitvirtinę, turi draugų ir norvegų, ir lietuvių, ir kitataučių (39, 40 pavyzdžiai). Suprantama, kad bendravimo kalba pasirenkama ta, kuri abiem pusėms patogesnė, leidžia geriau išreikšti mintis: anglų arba norvegų. Kiti teigė su draugais bendraujantys rusiškai (41 pavyzdys). Vieni turi labai gerų draugų iš Rytų Europos šalių, tiksliau, buvusios Sovietų Sąjungos, tad jie bendrauja rusiškai, nes visi ją moka geriau nei anglų ar norvegų. Dalis aktyviai leidžia laisvalaikį, sportuoja – žaidžia krepšinį, futbolą ir pan. Susirenka panašaus kultūrinio klando europiečiai, kuriuos vienija bendri interesai. Pavyzdžiui, 32 metų moteris, sukūrusi šeimą su norvegu, gyvena visiškai norvegiškoje terpėje: draugai yra vyro šeimos ir vyro. Lietuvoje liko tik šeima, ir, jei ne ji, vargu ar dažnai lankytųsi Lietuvoje. Su Lietuva mažai kas saisto, nes, baigusi mokyklą, iš karto išvyko studijuoti į užsienį, visi studijų laikų draugai ilgainiui išsiskirstė po pasaulį. Dabar moteris turi geriausią draugę ukrainietę, su kuria kalba rusiškai (40 pavyzdys).

39. „T: Kas jūs draugai dauguma?

R: Su kuo mokiausi, su kuo dirbau, dirbu. Aš čia mokiausi magistrą, iš ten draugės, mūsų kokios šešios panos, dabar jau su šeimom, dvi rusės, dvi norvegės, aš – lietuvė, viena indė.“ (M37, neLT5, Oslas).

40. „Mano geriausia draugė yra ukrainietė, aš su ja studijavau Budapešte, ir jinai praėitą vasarą atvyko čia. Aš jai padėjau susirasti darbą. Tai va. Labai gerai. O daugiau. Ką aš žinau... Daugiau tokie šeimos draugai. Norvegai.“ (M32, neLT14, Oslas).

41. „Kažkaip... Vis... vis susiduri vis kažkur, žiūrėdavau, plius čia yra dar draugų ratas, žaidžiam futbolą, yra latviai, rusai, estai, bendravimas rusų kalba su jais, tai... Būna, užsimiršti, bet... ten su jais pabūni kelias dienas ir vėl kažkaip... <...> Yra tų pačių lenkų, irgi tenai, žaidžia futbolą, irgi šneka biški rusiškai, tai tu su jais...“ (V31, neLT5, Oslas).

36 metų moteris, išvykusi iš Lietuvos iš karto po studijų universitete pagal programą „Au-Pair“, vėliau sukūrusi šeimą su norvegu, baigusi studijas norvegų kalba, jau 14 metų gyvenanti Osle, pasakojo, kad Lietuvoje draugų beveik neturi, nes nebepalaiko ryšių. Osle ji turi draugę lietuvę ir, joms susitikus, vyksta nuolatinė kodų kaita: kalba angliškai, norvegiškai ir lietuviškai, nes taip joms lengviau išreikšti mintis (42 pavyzdys). Kartais kitakalbių draugų sąmoningai neieškoma, nes suvokiama, kad negebėjimas pasakyti visko, ko nori, apribos ir santykių gilumą: kalbos skurdumas labai apriboja ir pokalbių temas, ir minčių raišką (43 pavyzdys).

42. „R: Nu, kad taip ne, nebūna taip. Bet aš pastebiu, kad man yra lengviau... aš turiu vieną draugę, su kuria mes atvažiuom praktiškai kartu ir su ja yra daug lengviau šnekėti, aš tada maišau visas tris kalbas: ir anglų, ir lietuvių, ir norvegų. Mes tiesiog – tas žodis, kuris pirmas ateina, tai tą ir... Pokalbis būna daug rišlesnis.

T: Atsipalaidavusios, nereikia...

R: Jo, nereikia galvoti. Arba kad ten teisingai pasakyti žodį, nes, pavyzdžiui, vis tiek Lietuvoj, kai atvažiuoji, reikia pasakot kažką. Kasdienybėj vis tiek visus žodžius naudoji norvegiškai. Tai papasakot apie tai paskui būna... reikia pagalvoti.

T: Ir jūs viena, aišku, viena kitą suprantat?

R: Jo. Dėl to, kad maišai... Jinai moka irgi ir norvegų, jos vyras – kanadietis, tai jie šneka anglų kalba, tai užtat ir eina tenai visos kalbos.“ (M36, neLT14, Oslas).

43. „Anglų, norvegų pastato į rėmus visiškai. Ir pačiam jau gaunasi, kažką norėdamas pasakyt, nu, kažkokią istoriją ar kažką papasakoti tenai ta kita kalba, ta anglų, bet nėra pačiam va toks... Taip atmestiniai, va, atrodo, išdėlioji išdėlioji, ten kažkas tokio. O jau lietuviškai tai vis tiek ten bandai dar ir pagražinsi, ir dar kažką. Užsienio, va, ta kalba įstato labai į rėmus. Mintį tik savo pasakai, bet jos tenai nepadailinai, nieko, epitetų ten jokių nieko nedėjai. Taip taip taip taip. <...> Aš ir tame rate stengiuosi, kur lietuvės man kažkaip... <...> Tas požiūris į viską yra daugiau mažiau toks pats. Ir lengviau išreikšti, ką galvoji. Tas mintis savo.“ (V31, neLT5, Oslas).

Matyti, kad ir Londono, ir Oslo lietuviai su draugais bendrauja pasirinkdami visiems patogesnę kalbą. Kokią konkrečiai – labai priklauso nuo draugo gimtosios kalbos ir antrosios geriau mokamos kalbos – anglų, norvegų arba rusų. Anksčiau atvykusieji į Oslą turi įvairių tautybių draugų: lietuvių, norvegų, vengrų, indų, ukrainiečių ir t. t. Lietuviai

užmezga artimų ryšių ir su vietos gyventojais. Vis dėlto tendencija tokia, kad emigravusieji vėliau, po 2008 m., turi daugiau draugų lietuvių, su kuriais juos sieja tas pats kultūrinis pamatas, bendros temos ir patirtinis gyvenimas, ir draugų iš Rytų Europos: su jais dažnai bendrauja rusų kalba, kartais anglų. Šiuos skirtumus nulemia ir emigracijos pobūdis: ar lietuviai išvyko vieni, neturėdami socialinių ryšių su kitais emigrantais, todėl, patekę į svetimkalbę aplinką, juos mezgė vietoje, ar emigravo per draugus ir artimuosius ir atvykę pateko į savą aplinką, tarp savų žmonių. Pastarieji neįtę bûtinybės kurti ryšius su vietos gyventojais ar kitataučiais, nebent draugystė užsimezgė per kokią nors bendrą laisvalaikio veiklą.

Kalbų vartojimas namie

Sunku apibendrinti namų kalbos padėtį Londone ir Osle, nes kiekvieno tyrimo dalyvio gyvenimo aplinkybės labai skiriasi: dalis tyrimo dalyvių gyvena vieni, kiti nuomojasi arba nuomoja būstą kitiems žmonėms (lietuviams arba ne), dalis tyrimo dalyvių yra vieniši, kiti turi draugą (-ę) (lietuvi (-ę) arba ne), treči gyvena kartu su draugu (-e), vyru arba žmona (lietuviu arba ne), vieni neturi vaikų, kiti jų turi (lietuvių arba mišrioje šeimoje), ir tai nulemia jų vartojamas kalbas namuose.

Apskritai Londone namuose lietuviai kalba dviem kalbomis: lietuvių ir anglų, išskyrus mišrias šeimas, kuriose bendra sutuoktinių ar partnerių kalba gali būti ne anglų, o, pavyzdžiui, rusų, ir kuriose su vaikais bendraujama ir kita sutuoktinio mokama kalba, pavyzdžiui, rusų ar arabų. Kartais kitą kalbą tyrimo dalyviai moka ir patys (rusų, arabų), bet dažniau – ne (ispanų, arabų).

Jei žmogus gyvena vienas, lietuvių kalbos jo gyvenime gali būti labai nedaug, tiek, kiek bendrauja su draugais lietuviais Londone arba artimaisiais Lietuvoje. Jei jis nuomojasi būstą su kitais ar pats jį nuomoja, tuomet kalbos – lietuvių ar anglų – vartojimas iš esmės priklauso nuo to, su kuo gyvena: jei su lietuviais, kalbės lietuviškai (44 pavyzdys), jei su kitataučiais – angliškai (jau minėtas 38 pavyzdys). Jei gyvenama su draugu (-e), vyru arba žmona, tuomet namų kalba priklauso nuo to, ar pora – lietuviai (45 pavyzdys), ar mišri ir kokia yra jų bendra kalba (46, 47 pavyzdžiai).

44. (Informantas savo namą nuomoja penkiems lietuviams)

„T: O kaip jūs kalbatės namuose?

R: Lietuviškai. <...>

T: Ar peršokat kuria nors tema kalbėdami?

R: Ne, ne.

T: O žodžių?

R: Nu kad ne. Faktiškai kaip Lietuvoj gyvenam. Lietuvių parduotuvės. Viskas kaip Lietuvoj čia. Darbe, aišku, angliškai kalbu.“ (V48, neLT13, Londonas).

45. „Lietuviškai (namie kalbame). Visi lietuviškai. Turim lietuvišką televiziją. Vaiką leidžiam į lietuvių mokyklą. <...> Į lietuviškus šokius leidžiam. (Tyrimo dalyvė turi omenyje, kad vadovė kalbasi su vaikais lietuviškai, patys šokiai yra pramoginiai.)“ (M35, neLT11, Londonas).

46. „Po mėnesio buvimo čia aš susipažinau su savo dabartiniu vyriškiu, kuris ne lietuvis yra (iš Libano), tai man gavosi taip, kad man tekdavo... dar po mėnesio mes apsigyvenom kartu... ir man tada gavosi taip, kad aš turėdavau ir namie angliškai kalbėt, ir darbe angliškai kalbėt, ir tiesiog man... aš turėjau persilaužti.“ (M33, neLT10, Londonas).
47. „T: Kaip jūs bendraujat su ja (drauge)?
R: Angliškai. <...> Jo, aš truputį bandau išmokyti ispaniškai, bet... sunkokai dar...
T: O ji lietuviškai ką nors?
R: Ne, „meile“ moka pasakyti, „labanakt, meile.“ (V30, neLT6, Londonas).
- Jei tyrimo dalyviai turi vaikų, kalbų vartojimas priklauso nuo to, ar sutuoktiniai yra lietuviai, ar šeima mišri. Pirmuoju atveju tėvai tarpusavyje ir su vaiku paprastai bendrauja lietuviškai (48, 49 pavyzdžiai), vaikai kartais bendrauja su tėvais lietuviškai, o su bendramžiais angliškai (48 pavyzdys), kiti vaikai pereina prie anglų kalbos ir vyksta nuolatinė kodų kaita arba tėvams atsako tik angliškai (49 pavyzdys). Mišrioje šeimoje gali būti vartojama ir daugiau kalbų. Gali būti vien anglų kalba (50 pavyzdys), tėvai gali kalbėti abiejų mokama kalba (anglų, rusų), o su vaikais – kiekvienas savo kalba (51, 52 pavyzdžiai). Mišrių šeimų, kaip ir lietuvių, vaikai dažnai parneša anglų kalbą į namus (52 pavyzdys).
48. R: Bet mano sūnus laisvai lietuviškai šneka. Lietuviškai rašo ir skaito. <...> Mano buvo irgi idėja, kad leist lankyt lietuvišką mokyklą šeštadienį. Jis noriai eina, jis didžiuojasi, kad žino tą lietuvių kalbą, žino, kad seneliai, mes esam gimę. Jis gimęs čia, bet jis visą laiką ir galvoja, kad jis grįš į Lietuvą. Su mumis – ne (angliškai nekalba), bet su sesers mergaite tarpusavy – taip. Bet mes: „Lietuviškai, lietuviškai“, aš nenoriu namuose angliškai, man, nežinau, man nėra priimtina: abudu mes lietuviai, mano vyras – lietuvis ir aš, ir kodėl vaikas turi kalbėti angliškai? Jis penkias dienas eina į anglų mokyklą. Jeigu ten jis kažko nemokės, jis išmoks, man nereikia mokinti jo angliškai.
T: O jūs nebijojot, kad jis su akcentu kalbės angliškai?
R: Nebijojau.“ (M35, neLT11, Londonas).
49. „Iš tikrųjų jie (mano draugų šeima) bando kalbėti lietuviškai ir kartais, kaip mes susitinkam, aš, tarkim, irgi su jų vaiku kalbu lietuviškai, bet kartais vaikas atsako angliškai... ir būna taip keistai... kartais atsako lietuviškai, kartais angliškai... įdomu... aš visą laiką galvoju, kad... kaip vaiko protas veikia, kodėl jis pasirinko angliškai atsakyti... ar jam kad lengviau, ar kad... tai va, tas yra labai įdomu, bet jaučiasi, kad mokykla ir visa kita daro daug įtakos. Nors ir abu tėvai lietuviai, namie stengiasi kalbėti lietuviškai, bet kartais vaikas pradeda norėti kalbėti angliškai. Tai įdomu...“ (V30, neLT6, Londonas).
50. „Mes visi kalbam angliškai. Šiuo metu jau galbūt metai pradėdama rimčiau įvedinėti arabų. Pradedam mokinti arabiškos abėcėlės ir skaitymo. <...> Mūsų vaikams tai yra labiau kaip užsienio kalba, nes tėtis su jais nekalba – niekaip nepersilaužia. Mes kol dar neturėjom vaikų, tai, žinoma, labai svajojom, kad mūsų vaikai kalbės visom trim šitom kalbom: ir arabų, ir lietuvių, ir anglų, be to, jie mokės Egipto dialektą ir, žinoma, kokią nors užsienio kalbą iš mokyklos! (Juokiasi.)“ (M35, neLT13, Londonas).

51. „Pas mus yra labai griežtai nustatyta: aš kalbu tik lietuviškai su ja (dukra), o jisai (vyras) kalba rusiškai. Mes angliškai su ja nekalbam. Anglų kalbos jinai nevartoja namie. Mes jos to nemokom todėl, kad mes iš anksto nusprendėm, kad kiekvieno iš mūsų pareiga yra išmokyti ją savo kalbos.“ (M30, neLT9, Londonas).
52. „Mes tarpusavyje bendraujame angliškai, su vaikais mes šnekame savo kalbom (tyrimo dalyvė lietuviškai, jo vyras – arabiškai). Mes... mūsų dabar šešiametis, tai... jis jau yra angliškoj mokykloj antroka skaitosi. Tai jau pas jį dabar pradeda anglų kalba imti pirmenybę. Nes iki... gal, sakykim, pirmos klasės buvo, kad buvo lietuvių kalba pirmenybė, nes tiesiog aš daugiau su juo bendraudavau, su juo kalbu, o dabar jau pas jį gaunasi taip, kad... Mes su juo, su jais abiem (turi du sūnus) šnekamės savo kalbom, bet jisai (vyresnysis sūnus) mums atsako angliškai. O mažasis brolis pradeda jį kopijuot. Tai gaunasi, kad pas mažylį pradeda irgi lįsti angliški žodžiai.“ (M33, neLT10, Londonas).

Iš pavyzdžių matyti, kad angliškai ir kitomis kalbomis daugiausia bendraujama nuomojantis būstą su kitataučiais ir mišrioje šeimoje, lietuvių šeimose lietuvių kalba išlieka pagrindinė, nebent anglų kalbą į namus parneša paūgėję vaikai. Kadangi šie tyrimo dalyviai yra pirmosios kartos emigrantai, kuriems anglų ir kitos kalbos, kuriomis jie šneka namuose, nėra gimtosios, tad kyla klausimas, ar jiems pakanka esamo svietimosios kalbos mokėjimo lygio. Kai kurie tyrimo dalyviai prisipažįsta, kad vaikai angliškai moka geriau nei jie ir jie mokosi iš savo vaikų (53 pavyzdys). Dalis tyrimo dalyvių teigia nejučiantys jokių sunkumų, kiti dalijasi savo pastabomis apie savo ar situotkinio kalbos nemokėjimą, apie tai, kad negali visavertiškai bendrauti (54, 55 pavyzdžiai).

53. „T: Tai jūs dabar viena dukrą auginat?
R: Taip.
T: Kaip su ja kalbat?
R: Lietuviškai.
T: Tik lietuviškai?
R: Tik lietuviškai.
T: O kai reikia padėt angliškas pamokas paruošt?
R: Tada jau bandom angliškai. Jinai mane daugiau moko anglų negu aš ją. (Juokiasi.) (M35, neLT8, Londonas).
54. „Mūsų (bendra) kalba yra anglų. Kartais būna tokių niuansų, kad nei jo anglų kalba pirma, nei mano anglų kalba pirma ir... (spragsi pirštais) nei jis žino, nei aš žinau angliškai to žodžio. Ir tada maždaug žinai abstraktyviai ten per internetus nuotraukom, dar kažkuo tai...“ (M33, neLT10, Londonas).
55. „T: Minėjot, kad vyras nešneka gerai angliškai kaip jūs? Jums su juo, bet su vaikais – bręsta problema?
R: Taip. Klausimas, ar man pakanka... Aš manau, kad ne, aš norėčiau, kad jis geriau mokėtų. Nors jis neprieštarauja, kad aš paaiškinčiau jam kokį žodį, bet manau, kad turėtų dėti daugiau pastangų. Jis pats supranta, kad jis labai toli nuo laisvo kalbėjimo ir laisvo supratimo, bet viskas baigėsi tuo, kad aš jam dariau namų darbus ir sakiau: daugiau jokių kursų. Po to bandžiau pamotyvuoti mokytis su dukra, kai ji pradėjo lankyti mokyklą... Jo kalba šnekamoji, stinga rašymo, kalbėjimo. Sakiau:

skaityk su dukra, jis sako, kad dar ten tas..., kad dar aš suprantu, nu, o dabar dukra jau tam lygy, kai jau jau nebereikia, kad tėtis skaitytų... Tai jis prarado tą galimybę praplėsti savo žodyną. Jam bus sunku, aš manau, kad jis dar to nesuvokia, bet jam bus sunku. Pavyzdžiui, kalbant apie religiją angliškai, jam yra labai sunku. Mes su vaikais vakar skaitėm istoriją apie Mozę. Jeigu reikėtų mano vyrui, kuris tą istoriją žino daug geriau arabiškai, jeigu ją reikėtų angliškai, jam būtų labai sunku arba jis nepasakotų pakankamai vaizdžiai, kad išlaikytų jų (vaikų) dėmesį, įtrauktų ir sudomintų.“ (M35, neLT13, Londonas).

Galima klausti, kodėl lietuvių ir mišrių šeimų vaikai parneša į namus vietos – anglų – kalbą. Priežasčių nemaža. Ankstesniuose darbuose apie kalbos išlaikymą³³ paaiškėjo, kad norint išlaikyti kalbą emigracijoje reikia labai daug pastangų ir ne visuomet pasiekiamas geras rezultatas. Iš Londone apklaustų tyrimo dalyvių, turinčių vaikų, atsakymų aiškėja, kad viena pagrindinių priežasčių ta, jog su vaiku praleidžiama per mažai laiko: abu tėvai dirba, vaikas eina į darželį ar mokyklą ir ten praleidžia visą dieną, todėl nebepakanka laiko kalbai lavinti (56 pavyzdys), vaikas negirdi šia kalba kalbančių suaugusiųjų.

56. „R: Būna, tarkim, pavyzdžiui, aš ir toliau su juo (vyresniuoju sūnumi) šneku lietuvių kalba, jį su manim angliškai. Bet būna, sakysim, situacijų, kur tiesiog, kaip aš sakau, jis tiesiog dar neturi to lietuviško žodynelio... tiek, kiek jis turi angliško žodynelio, nes ta lietuvių jam vis tiek yra... Jis ryte atsikelia, rengiamės, keliamės, prausiamės: ką valgysi? Greitai greitai, skubame į mokyklą, vėluojam, viskas. Tada jį pareina kokią, sakysime, pusę keturių, jeigu yra veiklų, tai pareina penktą valandą, tai nuo penkių iki aštuonių aš turiu su jais (abiem sūnumis) ten tris valandas ar nuo pusės keturių keturias valandas su juo... Nu, tai vėl yra tokie: kaip sekėsi tau diena, kas geresnio? Sėdam, paskaitome knygą, kuri yra angliška, nes mokykla to reikalauja ir... tokie labai... naminiai tokie, žinai, gaunas tie mūsų pokalbiai. Na, aišku, išėjus kažkur dar kažkaip, bet kartais būna, kad man tenka kažką jam aiškinti angliškai... tam, kad jį su manim suprastų.

T: O jis neprieštarauja, kad kalbat su juo lietuviškai?

R: Oi, ne. Oi ne ne ne ne ne. Absoliučiai ne.“ (M33, neLT10, Londonas).

Vienas iš veiksnių, padedančių išlaikyti lietuvių kalbą, yra šeštadieninių mokyklų lankymas, tačiau mišrios šeimos vaikams reikėtų lankyti dvi šeštadienines mokyklas, o tam nėra laiko. Be to, vaikams labiau rūpi kitos veiklos, pavyzdžiui, sporto būreliai (57 pavyzdys). Taip pat dalis tyrimo dalyvių nekelia tikslo išmokyti vaikus sklandžiai kalbėti lietuviškai ir mano, kad užtenka, jog vaikas suprastų ir mokėtų pasakyti paprasčiausius kasdienius dalykus (58 pavyzdys).

57. „Mes galvojome (apie šeštadienines mokyklas), bet... (atsidūsta) pas mumis yra baseinas, pas mumis tenais yra futbolas, taip ir gaunasi, kad, žinai, tada septynias dienas vaikas turi būti... kažkur užimtas. Tai mes tiesiog sakom: gal tiek to, žinai...“ (M33, neLT10, Londonas).

58. „Ne. Čia gavosi taip, kad mano mama nešneka kita kalba apart lietuvių, nu, dar rusų kažkiek... Ir mano vyriškio šeima kalba tik libanietiška... arabų... dialektas...“

³³ Jakaitė-Bulbukienė, *Lietuvių emigrantų šeima: kalba ir tapatybė*; 2015; Hilbig, Inga, „Dvikalbystė Oslo lietuvių šeimoje“, in *Emigrantai kalba ir tapatybė II: keturi sociolingvistiniai portretai: kolektyvinė monografija, rankraštis*, 2019.

<...> Nu, nebūtina, kad ten mūsų vaikai, jie mokės ten, žinai, idealiai tas lietuvių ir Libano kalbas, bet kad bent jau nuvažiavus atostogų man nereikėtų vertėjaut, va, tose šeimyninėse (situacijose). Vat, žinai... Kaip tau sekės? Ar tu alkanas? Ar tau nešalta, žinai, ko tu nori? Nu va, tokie, žinai, ten, aišku, susėdus galbūt jie ten nediskutuos kažko, bet, va, elementariai tokiam Libane jie ten turi labai daug pusbrolių, pusseserių, tai irgi, žinai... nuvažiavus ten vaikai išeina žaisti su kamuoliu, kad nu... nebūtų tos tokios trinties ar barjero... tiesiog, žinai, minimaliai. Ir aš suprantu, gerai viskas kol kas.“ (M33, neLT10, Londonas).

Beje, viena tyrimo dalyvė teigė taip ir nepradėjusi mokyti savo vaikų lietuvių kalbos, nes tam pritrūko užsispyrimo ir energijos, lietuvių kalba jai nesisiejo su dukros išvaizda (59 pavyzdys). Tokios mišrios šeimos, kurios nemato ateities ir galimybių grįžti gyventi į Lietuvą dėl situoktinio, dėl to, kad jis nemoka kalbos ir Lietuvoje sunkiai įsitvirtintų, dėl kitokios religijos, mažiau linksta stengtis išmokyti vaikus lietuvių kalbos (58, 59 pavyzdžiai).

59. „Nieko nedariau. Aš, vat, irgi galvoju, kitos mamos sako, kad joms nenatūralu kalbėti kita kalba negu lietuviškai. Aš niekada neturėjau tokio jausmo, kai gimė mano vaikas, kad... Mano buvo kitaip: kai ji gimė, pirmagimė gimė tokia tamsi! (Juokiasi.) Aš ją iš karto pradėjau vadinti visokiais mažybiniais arabiškais žodeliais. Nes man ji buvo arabiukė! Ir aš ją, žodžiu... Netgi kai kuriais žodeliais su lietuviškom galūnėm... Pavyzdžiui, *chabibt* – mylimoji, *demylia* – gražuolė. Nu vat, taip va, žodžiu, aš ją aš ją visaip kalbindavau ir žodžiu. Nes, nu, tikrai ji buvo tokia – tamsiais plaukučiais, tamsiom akytėm. Ir po to, tiesą sakant, lietuvių kalba taip niekada ir neatėjo. Arabų kalba neprogresavo, vyras ant to irgi neužsiciklino ir netęsė, ir kažkaip taip buvo... Anglų kalba mes kartu namie šnekamės ir toliau ir su vaikais. Nors, pavyzdžiui, mano vyras visą laiką dirbo, tai aš viena namie, aš kaip ir neturėčiau poreikio šnekėti angliškai. Bet niekaip nepersijungdavo.“ (M35, neLT13, Londonas).

59 pavyzdyje tyrimo dalyvė teigė net nebandžiusi su savo trimis vaikais kalbėtis lietuviškai, nes ryšiai su lietuviais jau buvo susilpnėję, ji buvo perėjusi prie anglų kalbos (60 pavyzdys).

60. „Aš svarstau, tai (nekalbėjimą su trimis vaikais) galbūt lėmė tai, kad aš jau kelis metus gyvenau Anglijoje ir dirbau, ir gyvenau visai ne lietuvių bendruomenėje. Mano bendradarbiai buvo anglai, aš gyvenau, nuomavausi pati viena, po to susipažinau su vyru, ir tas prisirišimas prie lietuvių kalbos jau buvo šiek tiek susilpnėjęs. Mano lietuvių kalba – tai yra bendravimas su tėvais ir, vat, feisbukas, lietuviškos grupės, naujienų perskaitymas, dar vis kiekvieną dieną skaitau. Bet daugiau aš nenaudoju ir aš manau, kad aš išmokau labai gerai anglų ir aš jaučiuosi ja kalbanti laisvai, dėl to man niekada nebuvo mintyse ar galvoje, kad tai būtų tam tikras barjeras arba nenatūralu. Ir dar lengviau – dėl to tai ir paėmė viršų.“ (M35, neLT13, Londonas).

Taigi namai nebėra lietuvių kalbos uostas, namuose bendraujama ne tik lietuviškai, bet ir angliškai, kitomis kalbomis. Iš esmės lietuviškai bendraujama tik tuose namuose, kuriuose gyvena suaugę pirmosios kartos emigrantai iš Lietuvos, kitur bendraujama ir angliškai. Jei situoktiniai – lietuviai, į namus anglų kalbą parneša vaikai, ir tai dažnai pakeičia

šeimos kalbinį paveikslą. Jungtinėje Karalystėje vaikai anksti, nuo trejų metų, pradeda lankyti švietimo įstaigas ir anglų kalba jiems tampa pagrindine, stipresne kalba. Lietuvių ir kitoms kalboms namuose lieka mažai vietos ir – svarbu – labai mažai laiko. Gyvenant dideliame mieste ilgai užtrunkama kelyje, be to, nereikia užmiršti, kad pirmosios kartos emigrantai turi daug jėgų ir dėmesio skirti darbui, kad galėtų pragyventi ir įsitvirtinti svečioje šalyje. Jei šeima mišri, lietuvių kalbai lieka dar mažiau vietos: bendraujama lietuviškai tik su vaiku, o su sutuoktiniu – kita kalba, paprastai angliškai, kartais rusiškai, arabiškai, vaikas negirdi dviejų suaugusiųjų pokalbių, turi nedaug progų išgirsti kitų registrų, stilių kalbą, jo kalba – namų kalba.

Vaikų neturintys ir šeimos nesukūrę Oslo lietuviai namie paprastai vartoja lietuvių kalbą (61 pavyzdys). Partnerį turintys lietuviai, savaime suprantama, kalba abiem patogesne kalba – anglų, o gerai pramokę norvegų kalbą – norvegiškai. Kartais norvegų kalba namų kalba tampa gimus vaikui (62 pavyzdys). Iš esmės lietuvių kalba Osle yra namų kalba, nes, anot tyrimo dalyvių, jos niekur kitur gyvenant mieste nepavartosi, išskyrus, žinoma, susitikimus su draugais. Turint omenyje, kad Oslo lietuviai dirba, lieka nedaug laiko aktyviai vartoti lietuvių kalbą – valanda ar dvi per dieną.

61. „Mano vyras iš manęs mokėsi (norvegų kalbos), kai aš čia pradėjau universitete mokytis. Perskaitė visas knygas, kurias man reikėjo skaityti. Tai jis raštu puikiai mokėjo, bet kalbėti jis negalėjo, jam tas barjeras buvo didžiulis. <...> Tai aš tada, dar irgi buvo toks jaunatviškas toks kažkoks idealizmas: tai kalbėkim norvegiškai. Namie. Jis pasakė: „Tu ką? Niekada gyvenime.“ <...> Dabar keista, kaip galėjo man tokia mintis šauti – su savo vyru kalbėt norvegiškai. Bet tiesiog tuo metu norėjosi, kad jis persilaužtų.“ (M44, neLT20, Oslas).
62. „Aš pradėjau kalbėti norvegiškai 2009 metais, jau taip normaliau. Bet kai vaikas gimė 2011 metais, tai jau nuo tada namie norvegiškai – anksčiau kalbėdavom angliškai (su vyru norvegu).“ (M32, neLT14, Oslas).

Natūralu, kad kalbų vartojimas bendraujant su vaikais priklauso nuo šeimos sudėties. Lietuvių šeimose Osle su vaikais paprastai kalbama lietuviškai, o mišriosiose – pasirenkama norvegų kalba, jei partneris yra norvegas, arba anglų – jei partneris yra ne norvegas, nes partneriai renkasi abiem patogesnę kalbą, kuria lengviau bendrauti. Osle specifiška tai, kad vaikai į darželį išleidžiami nuo vienerių ar pusantrų metų, nes paprastai abu tėvai dirba. Kadangi vaikų kalba dar nesusiformavusi, randasi tik pirmieji žodžiai, eidami į priešmokyklinės įstaigas, jie tampa dvikalbiai. Apie penktuosius metus, anot tyrimo dalyvių, gyvenamosios šalies kalba vaikams pasidaro lengvesnė, ja gali paprasčiau išreikšti mintis, nes iš svetimkalbės aplinkos parsineša daugiau norvegų kalbos žodžių ir konstrukcijų.

Namų domene vartojama lietuvių kalba tampa ribota ir dėl temų, ir dėl laiko, vaikų praleidžiamo su tėvais, trūkumo. Tad laikui bėgant, anksčiau ar vėliau, pradėjus konkuruoti lietuvių ir norvegų kalboms, kaip teigė visi vyresnių vaikų turintys tyrimo dalyviai, į namus ima veržtis norvegų kalba. Tokiais atvejais tėvai elgiasi labai įvairiai: vieni kategoriškai uždraudžia namie kalbėti norvegiškai (63 pavyzdys), kiti nusileidžia, nes tai – labai didelis darbas (64 pavyzdys).

63. Vaikai <...> tarpusavyje dažnai kalba norvegiškai, bet mes labai stengiamės kažkaip kovot, kad namie būtų lietuvių kalba, nes tai beveik vienintelė (be mokyklė-

lės) terpė, kur jie gali kalbėti ir suprasti lietuvių kalbą... <...> Vienu metu būdavo, kad net jiems baudas kažkokias uždėdavo D. (vyras) už norvegišką žodį ar dar ten kažką. Tada sakydavo jie, kad: tau irgi bauda, kai mes jų vardus supainiodavom. Dabar nebeliko to. Bet jie dabar, jie ir patys save pareguliuoja.“ (M42, neLT8, Oslas).

64. „Aš su vaikais stengiuosi kalbėti lietuviškai. Bet iš tikrųjų... Man pačiai prieš turint savo vaikų atrodydavo keista: kaip su savo vaikais nekalbi lietuviškai, bet iš tikrųjų tai labai sudėtinga yra kalbėti su vaikais lietuvių kalba, nes kai tu su vyru kalbi norvegiškai, darbe norvegiškai, su niekuo nekalbi lietuviškai. Vaikai supranta... Jie vis tiek į darželį eina norvegiškai, su visais kalba norvegiškai. Nors kai dar namie buvo, kai aš dar buvau motinystės atostogose, tai tada lengviau būdavo, ten tau norvegiškai ne taip įsimaišydavo. Dabar aš, pavyzdžiui, galvoju norvegiškai, tai man reikia galvoti, kai aš kalbu su jais lietuviškai. <...> Ir man tai yra labai sunkus uždavinys, didelis darbas. Nes jie tau visada atsakinėja norvegiškai – visada. Tai turi visada galvoti, kad su jais turi kalbėti lietuviškai, nors tau norvegiškai – ji tarsi automatiškai.“ (M34, neLT12, Oslas).

Kitas dalykas – vaikai nebegali išreikšti savo minčių gimtąja tėvų kalba taip, kaip galėtų tai padaryti norvegiškai, todėl ima ieškoti žodžių, strigti, bendravimas praranda laisvumą, kyla įtampa, nesusikalbama ir tai kenkia vaikų ir tėvų tarpusavio santykiams (65, 66 pavyzdžiai). Kartais net visai atsisakoma kalbėti lietuvių kalba (67 pavyzdys).

65. Mes gal ir per mažai čia, Lietuvoj, būnam, ir viską, irgi yra toksai plėšymasis, nes važiuoji į Lietuvą, tai tada tą vasarą kažkur kitur negali išvažiuot. Tie vaikai nori visko vis tiek. Tai toksai yra ir turtas, bet kartu ir tave riboja. Viena irgi pažįstama sakė: su vaikais irgi gana ilgai bandė lietuvių išlaikyt, bet, sako, kai perėjom į norvegų, man toks nukrito akmuo nuo kupros, kad, sako, tų konfliktų nebeliko, tokių plėšymųsi, ir, sako, man tai buvo pati protingiausia išeitis. Tai va. Kiekvienas pasirenka savo. Kol vaikų neturėjau, aš pasiklausydavau, kitų draugų vaikai kalba ta maišyta kalba, man tai buvo siaubas kažkoks. Aš galvoju: aš tai to neleisiu. Žiūri į vaikus – išlepinti ten, po to pats pasigimdai ir tą patį darai. Tai va, grynai tas pats mum ištiko. Bent jau su mažiausiais.“ (M44, neLT20, Oslas).
66. „Pradeda (penkiolikmetis sūnus) ieškoti kažkoko tai žodžio, užstringa, mintis nutrūksta. Praeina ten kokia 15 sekundžių, kol jisai susiranda ką, bet jau pokalbis nutrūkęs, ir tada nesmagiai jaučiasi abidvi pusės, ir nenori jisai to. Tokiais atvejais geriau jau pasakai tą žodį lietuviškai, nemokai ten, kad, va, šitaip ten laikais iškaityt kaip nors. Bet... tiesiog pasakai tą žodį ir pratęstum būtent tą momentą, sukabinti pokalbį norvegiškai.“ (V46, 12 m. Osle).
67. „Dabar norvegiškai kalbu (namie), nes tiesiog pajutau, kad... Grynai dėl vyresnėlės (penkiametės). Su mažąja gal dar ir šnekėčiau. <...> Bet dėl vyresnėlės, nes vis tiek vaikui augant ne tikrai ta buitine kalba šneki, taip diskutuojai, kažką aiškini, ir pamačiau, kad jinai tos kalbos nesupranta. Ir jeigu aš sėdžiu, pavyzdžiui, su ja ir šnekuosi apie kažką, ir jinai pradeda į mane žiūrėti – nesupranta, ji paprašo manęs norvegiškai pasakyt. Ir tada... mačiau kelis kartus, kad visai nutrūksta pokalbis, jinai susinervina ir jinai nemato reikalo toliau tęst diskusijos ar pokalbio. Tai man

buvo svarbiau, kad išlaikyti tą vat... Kad jeigu jinai nori su manim pašnekėt, jinai ateis, o nesinervuos, kad aš ją vėl mokysiu lietuvių kalbos. Tai tiesiog..." (M36, neLT14, Oslas).

Norėdami vaikus išmokyti lietuvių kalbos, kad ji būtų lygiavertė norvegų kalbai minčių raiškos aspektu, ir turtingo žodyno, tėvai turi ieškoti terpės, kurioje vaikai galėtų noriai vartoti lietuvių kalbą ir turėtų draugų lietuvių, ir būdo, kaip tai padaryti. Vis dėlto, net ir susitikę su draugais lietuviais, vaikai mieliau šnekasi norvegiškai nei lietuviškai. Tėvus išvargina nuolatinė kova dėl to, kad vaikai išlaikytų lietuvių kalbą, todėl dalis pasiduoda (ypač jei neplanuoja artimiausiu metu grįžti į Lietuvą), nes kelia klausimą: kam to reikia, jei vaikų ateitis jau siejama su gyvenimu Norvegijoje? (68 pavyzdys). Dalis tėvų tiesiog jaučia pareigą perduoti vaikams savo gimtąją kalbą lietuvybei išlaikyti ir buvo pasiryžę ištverti sunkumus (69 pavyzdys).

68. „T: Nėra spaudimo (vaikams kalbėti lietuviškai)? Nespaudžiate, kad būtinai namie tik lietuviškai? Arba kai esate keturiose.

R: Ne, aš nežinau. Klausimas – kam? <...> Ta prasme mums kažkur, bent jau artimoj ateity, tikslo nėra važiuot į Lietuvą. Ir ta prasme lietuvių kalba reikalinga tiek, kad vaikai galėtų su seneliais susikalbėt. Su seneliais vaikai gali susikalbėt <...>. Aš manau, kalba yra vertybė ir kuo daugiau kalbų moki, tuo lengviau tau yra mokytis sekančios, kitos kalbos. Tai tiek, kiek vaikai gali gaut nemokamai, aš manau, tas yra labai gerai, kai vaikai girdi kalbą, kai jie gali geriau suprast, jeigu, reikalui atėjus, pasimokyt ir išmokt biški geriau, tas yra gerai. Bet kad papildomai versti vaiką ir dėt papildomai tam pastangas, vėl, sakau, tokiose situacijose, tarkim, prie kitų vaikų viešumoj, aš aš nemanau, kad tai... norvegai vėl sakytų, turi išsireikškimą – lietuviškai negaliu pasakyt: „kainuoja daugiau negu skonio yra tame.“ (V32, neLT8, Oslas).

69. „Aš taip galvoju, kad tas... lietuvybė man su kalba turbūt ir siejasi. <...> Ir aš manau, kad aš tikrai... net jei ir vaikai su manim nekalbės lietuviškai, bent su vyru aš iki mirties kalbėsiu lietuviškai. Aš galvoju: gims anūkai... aš dabar lietuviškai su jais negalėsiu kalbėt? Tai keista. Man tas yra svarbu. Ir kažkaip tikrai... kodėl yra... vat kodėl aš mokinu... Vat koks tikslas vaikus išmokint lietuviškai? Nu, kad aš su jais galėčiau kalbėt lietuviškai. Bet, aišku, ir šiaip toksai kažkoks garbės reikalas, kad mano vaikas galėtų. Bet galvoju: užaugęs jis gal į tą Lietuvą nevažinės, nei jam... bet, va, o tai ką aš? Senatvėje norvegiškai su jais norėsiu kalbėt? Nenorėsiu. Aš noriu lietuviškai. Taip pagalvoji apie visokias situacijas vis tiek. <...> Norvegijoje nėra taip, kai ten, Amerikoj, kur ten ta bendruomenė tokia stipri, jie ten susiranda, paskui susituokia, vėl lietuvis su lietuve. Nemanau, kad mum taip nutiks, jau čia būtų kažkoks atsitiktinumas. Stebuklas. Tai, galvoju, dabar jie turės sutuoktinius norvegus, aš su jais automatiškai turėsiu norvegiškai kalbėt. Ir taip skaudu kažkaip. Atrodo, kodėl taip turi būti? Taip kažkaip... Man atrodo, kalba yra pagrindinis ryšys mano su Lietuva.“ (M44, neLT20, Oslas).

Gimus ir augant vaikams, įdėtos pastangos ir pasiektas ne visada patenkinamas rezultatas verčia tėvus nuolat permąstyti, kam ir kodėl vaikams reikia lietuvių kalbos. Įdomu, kad dauguma tyrimo dalyvių tėvų, paklausti, kas yra jų vaikai, po didesnių ar mažesnių

dvejonų atsakė, kad greičiausiai jau bus norvegai dėl norvegiško gyvenimo būdo, mąstymo. Taigi lietuvių kalbos išlaikymo svarba ir argumentai ją išlaikyti turi būti neginčijami, motyvuojantys vaikus dažniau ir geriau kalbėti lietuviškai, taip pat reikia sukurti lietuvišką terpę. Vienas iš būdų – kelionės į Lietuvą, bendravimas su giminačiais, jų vaikais. Tėvai, kurie dažniau grįžta į Lietuvą su vaikais, teigė, kad atžalų lietuvių kalba atsigauna bendraujant su bendraamžiais ir šis būdas veiksmingas lietuvių kalbai išlaikyti. Vis dėlto įtemptas gyvenimo būdas, ribotos trukmės atostogos nuolat verčia lietuvius rinktis – kelionės į Lietuvą, kartais labai varginančios dėl giminių lankymo, ar kelionės po pasaulį (70, 71 pavyzdžiai).

70. „Giminės visur – nuo Klaipėdos iki Panevėžio, Vilniaus, kur tiktai nori, išsibarstę. Pabandyk dabar pas vieną atvažiuot ir pas kitą neuvažiuot. Ypač seneliai, kurie jau patys tokie nekeliauja, tikrai žmonės nesupras. Nu, ir tada keliauji tokį maratoną. Miegu kiekvieną naktį ant skirtingos lovos, kempelio, neišsimiegi, grįžti po tų visų atostogų nusikalęs ir, žodžiu... o visus metus ari tam, kad gautum atostogų.“ (V32, neLT8, Oslos).
71. „Mes gal ir per mažai čia, Lietuvoj, būnam, ir viską, irgi yra toksai plėšymasis, nes važiuoji į Lietuvą, tai tada tą vasarą kažkur kitur negali išvažiuot. Tie vaikai nori visko vis tiek. Tai toksai yra ir turtas, bet kartu ir tave riboja.“ (M44, neLT20, Oslos).

Lyginant Londono ir Oslo lietuvių kalbinį elgesį namie, matyti tam tikrų panašumų: lietuvių šeimose stengiamasi išlaikyti lietuvių kalbą ir su vaikais daugiau ar mažiau bendraujama lietuviškai, kol vaikų paveldėtosios kalbos gebėjimų nepralenkia gyvenamosios šalies kalbos – anglų Londone ir norvegų Osle – kompetencijos. Tuomet į šeimą ateina gyvenamosios šalies kalba, ir paprastai atsiranda kodų kaita, arba vaikai tėvams ima atsakyti tik vietos kalba. Mišriose šeimose, kurių vienas iš partnerių yra vietos gyventojas, – lietuvių kalba namie vartojama rečiau, kartais ir visai nebevartojama. Natūralu, kad lietuvių kalbos vartoseną šiose emigracijos šalyse labai ribota, ypač gyvenant Osle, nes šiame mieste lietuvių diaspora santykinai nedidelė ir gana išsisklaidžiusi.

Kalbų vartojimo šeimoje su vaikais analizės rezultatai panašūs į kitų dabartinės emigracijos bangos tyrimų rezultatus. Sviatlana Karpava, Natalia Ringblom ir Anastassia Zabrodska³⁴, tyrusios rusų mažumos kalbos išlaikymą Kipre, Estijoje ir Švedijoje, pateikė tokius duomenis: su vaikais rusiškai pasirenka kalbėti 60 proc. Kipre gyvenančių rusių motinų, 55 proc. – Estijoje ir 40 proc. – Švedijoje, kitos motinos renkasi kalbėti gyvenamosios šalies kalba arba angliškai, nedidelė dalis – dar kitomis kalbomis. Cituojamo tyrimo autorės mano, kad tokį kalbinį elgesį nulemia tai, kad šeimos yra mišrios (vyrai nekalba rusų kalba), anglų kaip tarptautinės kalbos vertinimas ir noras integruotis į gyvenamosios šalies visuomenę. Tad lietuvių kalbos nevartojimas šeimose yra įprasto, mažumų kalboms būdingo elgesio dalis.

³⁴ Karpava, Sviatlana, Ringblom, Natalia and Zabrodska, Anastassia, 2018. „Language Ecology in Cyprus, Sweden and Estonia: Bilingual Russian-Speaking Families in Multicultural Settings“, *Journal of European Second Language Association*, 2018, vol. 2, no. 1, 111.

Skaitymas, rašymas, TV ir kitos vaizdinės medžiagos žiūrėjimas bei radijo ir muzikos klausymasis

Per interviu buvo paklausta, kiek tyrimo dalyviai skaito, rašo, klausosi ir žiūri lietuviškai, kiek – kitomis kalbomis. Iš gyvenančiųjų Londone atsakymų matyti viena ryškesnė ypatybė: dauguma jų kiekvieną dieną arba beveik kiekvieną dieną peržiūri naujienas populiariuose lietuviškuose interneto portaluose: „delfi.lt“, „lrytas.lt“ ir pan. Tai daryti tyrimo dalyvius motyvuoja vien noras sužinoti, kad naujo Lietuvoje, „jausti pulsą“ (72, 73, 74 pavyzdžiai).

72. „Bet va – internete „Delfi“ paskaitau arba „Lietuvos rytą“. Ten tą visą. Va, tuos paskaitau, kiekvieną dieną beveik. <...> Nu, vis tiek įdomu, kas ten vyksta ir kaip ten vyksta. Jo, va, tokie dalykai, ką aš darau.“ (V48, neLT13, Londonas).
73. „Nes man įdomu, kas vyksta. Į politikas aš jau nebelendu – šita man jau nebeįdomu. <...> Kas įdomu. Kad ten kiekvieną naujieną skaityčiau, tai neskaitau, bet kad jau mažiau daugiau, bent jau kažkiek įsivaizduot, kas vyksta, tai vis tiek šiek tiek.“ (M30, neLT9, Londonas).
74. „Kaip ir kiekvienas lietuvis vis vien krepšiniu domiuosi šiek tiek... va... O šiaip tai... skaitau „Lietuvos rytą“, atsiverčiu karts nuo karto, perverčiu naujienas. Bet... bet realiai tai... skaitai tik tokias naujienas, kurios su Lietuva susijusios. Ar politika, ar dar kažkas. O jeigu kažkokios tarptautinės naujienos, visos yra tarptautiniuose naujienų portaluose... anksčiau negu Lietuvoj.“ (V37, neLT7, Londonas).

Vis dėlto pabrėžtina, kad naujienų portalų skaitymo tyrimo dalyviai nelaiko „tikru“ skaitymu: toks skaitymas, jų nuomone, nepadedą palaikyti ir neužmiršti lietuvių kalbos, tik padeda neatsilikti nuo Lietuvos naujienų (75, 76, 77 pavyzdžiai). Retas kuris tyrimo dalyvis skaito lietuviškas knygas (78 pavyzdys), o jei skaito knygas – dažniau angliškai, – taip elgiasi norėdamas lavinti anglų kalbą, skaityti kūrinius originalo kalba arba tokią profesinę literatūrą, kuri neišversta į lietuvių kalbą.

75. „T: Bet naujienų skaitymu nelaikot?
R: Skaitymu laikau, kai pasiimi knygą ir skaitai ją. Čia man skaitymas, o čia kad užmeti akį, kad naujieną paskaitai, tai nelaikau to skaitymu.
T: O kiekvieną dieną užmetat akį į naujienas?
R: Taip, taip.
T: Čia įprotis ar įdomu, kas Lietuvoj?
R: Įdomu kartu.“ (M35, neLT8, Londonas).
76. „R: Iš tikrųjų ir skaitymas silpnėja lietuvių kalbos. Dabar iš tikrųjų neturiu tiek laiko skaityt. Tai tą primiršau ir dėl to skurdėja (lietuvių kalba).
T: Išvis neturit laiko skaityt ar angliškai skaitot?
R: Ne, aš bendrai, kad taip, va, atsisėsti skaityt knygos, tai jau senai neskaičiau.“ (M30, neLT9, Londonas).
77. „Tas žiūrėjimas, skaitymas „Delfiuose“ šituose visuose, tarkim, tuose pagrindiniuose žinių portaluose, ten ta kalba vis tiek yra tokia paprastesnė. Aš kalbu, tarkim, apie rimtesnių knygų skaitymą. Taip, yra tos nemažai, aš negaliu sakyti, kad pas mane visai nėra lietuvių kalbos. Nes aš praktiškai kiekvieną dieną su tėveliais bendrauju.“ (M30, neLT9, Londonas).

78. „Bet dabar aš pasiilgstu labai lietuviškų knygų ir paskaitau bent jau per metus vieną dvi lietuviškas knygas. Nes tikrai pasiilgstu ir jaučiu, kad... nežinau, kažkaip reikia lietuviškai vis dėlto... kažką paskaityti, kažkokią...“ (V30, neLT6, Londonas).

Iš vienos pusės, neabejotina, kad kasdienis naujienų skaitymas ne tik padeda neatitrūkti nuo Lietuvos realijų, bet ir aktyvina lietuvių kalbą, supažindina su lietuvių kalbos kitimu Lietuvoje: išvykusieji iš Lietuvos sužino naujų žodžių, nors šį dalyką daugelis tyrimo dalyvių ir neigė. Iš kitos pusės, jausmą, kad kažkas kalbai atsitinka, galbūt nulemia tai, kad naujienų skaitymas yra pasyvi, recepcinė veikla, o galbūt tai, kad, gyvendami Lietuvoje, tyrimo dalyviai dažniau skaitydavo kitų žanrų skaitinius, pavyzdžiui, grožinę ar mokslinę, profesinę literatūrą, tad teigia jaučiantys tokios literatūros stygių gyvenime. Tyrimo dalyvių charakteristikos parodo, kad interviu sutiko duoti daugiausia aukštąjį išsilavinimą turintys, taigi, apsišvietę asmenys.

Galima nubrėžti netiesioginę sąsają tarp respondentų jausmo, kad neskaitymas lietuviškai yra susijęs su kalbos kokybe, ir neseniai atlikto tyrimo išvadų apie vienuoliktos klasės mokinių iš lietuviškų, rusiškų ir lenkiškų mokyklų lietuvių kalbos mokėjimą (tyrimui naudotas C testas). Šio tyrimo autorės Loreta Vilkienė, Laura Vilkaitė-Lozdienė ir Justina Bružaitė-Liseckienė³⁵ nustatė, kad vienas iš nedaugelio statistiškai reikšmingų sociolingvistinių veiksnių, turinčių įtakos lietuvių kalbos mokėjimo rezultatui, yra skaitymas (kiti du veiksniai – lytis ir mokyklos kalba). Anot autorių, „respondentai, kurie teigė bent kartais skaitantys (kartais, dažnai, visada) literatūrą lietuviškai savo malonumui, surinko daugiau C testo taškų nei tie, kurie literatūrą lietuviškai teigė skaitantys retai arba neskaitytys jos niekada <...>“.³⁶ Taigi tikėtina, kad emigrantams, kaip ir mokiniams, tinka ta pati formulė: „<...> kuo daugiau tekstų mokinsys skaito lietuviškai, tuo stipresnis jo kalbos jausmas <...>“³⁷.

Kalbant apie kitas veiklas – naršymą internete ieškant informacijos, muzikos klausymąsi, TV žiūrėjimą, radijo klausymąsi, elgesys išsiskyrė. Vieni informacijos ieško tik lietuviškai, kiti – tik angliškai, tretį – ir taip, ir taip, vieni klausosi lietuviškos muzikos, nuolat žiūri mėgstamas lietuviškas laidas internetu (79 pavyzdys), kiti – kartais (80 pavyzdys), tretį žiūri tik anglišką televiziją (81 pavyzdys), klausosi tik angliškos muzikos, o ketvirtį jau daug metų iš viso nežiūri jokios televizijos. Tad bendrų ypatybių nepavyko apčiuopti, šios veiklos labiau priklauso nuo charakterio, įsitikinimų, pomėgių, gyvenimo būdo ir skonio. Pažymėtina, kad dažniau lietuvišką televiziją žiūri tie, kurie gyvena uždaresnėje lietuviškoje aplinkoje, arba tie, kurie augina vaikus ir taip stengiasi sukurti jiems daugiau galimybių išgirsti lietuvių kalbą.

79. „Visą laiką stengiuosi pasižiūrėt rytais, darbo dienom. Tarkim, kai einu į darbą, tai aš praktiškai visą laiką žiūriu „Labą rytą“. <...> (Juokiasi.) Man tiesiog jisai labai patinka.“ (M30, neLT9, Londonas).

80. „Ne (nežiūriu lietuviškos televizijos). Nenoriu, nes nežinau... ta prasme... būna kartais iš tikrųjų, kai aš pasiilgstu namų, angliškai sakom, *home sick* (iš angl. k. namų ilgesys), tai, žodžiu, kai pasiilgstu namų, kai pasiilgstu Lietuvos, kartais iš tikrųjų

³⁵ Vilkienė, Loreta, Vilkaitė-Lozdienė, Laura ir Bružaitė-Liseckienė, Justina, *Kalbinių nuostatų ir mokymosi motyvacijos įtaka lietuvių kalbos mokėjimui: rankraštis*, 2019.

³⁶ Ibid., 55.

³⁷ Ibid., 56.

galvoju: o kaip norėčiau į Vilnių koki nuvažiuot dabar, tai... tai tada pradėdu žiūrėti kažkokias tokias laidas. Tarkim, aš esu didelė gerbėja Algio Ramanausko, tai aš žiūriu jo... ten jo tas... yra kanalas internetinis... po to pasižiūriu kažkokias tai... arba labai senas laidas, kokio „Klausimėlio“... kažko tokio apskritai paimu ir žiūrinėju, kas naujo...“ (M28, neLT5, Londonas).

81. „TV man nepatinka lietuvių, per daug reklamų – tai faktas, bet aš anglų žiūriu televiziją, netgi neturiu ten tų emigrantų TV, tokių dalykų, nes, nu, nežinau, man nepatinka lietuvių televizija.“ (V48, neLT13, Londonas).

Tyrimo dalyvius labiau vienija socialiniai tinklai, ypač „Facebook“: dauguma juo naudojasi, jame rašo ir lietuviškai, ir angliškai, priklausomai nuo to, kam žinutė skirta (82, 83, 84 pavyzdžiai).

82. „Feisbuke pusė pusė. Būna, kad parašai pusę lietuviškai ir pusę angliškai, būna tokių. Daug turiu draugų, kurie nesupranta lietuviškai, kad nesigautų: čia vien lietuviškai, ką tu parašei? Tai gaunasi, kad tą visą transleitą (angl. *to translate* – išversti) padarau.“ (M35, neLT8, Londonas).

83. „R: Angliškai daugiausia. Bet jeigu matau, kad nereikia anglams to žinoti, tai rašau lietuviškai. (Juokiasi.) <...> Ten tokių nesąmonių būna kartais. (Su lietuviais asmeniškai) tai lietuviškai daugiausia. Lietuviškai jo, jo. Lietuviškai.

T: O SMS?

R: Irgi lietuviškai. Taigi aš sakau, kad čia kaip Lietuvoj, žinokit, kad čia nieko kito.“ (V48, neLT13, Londonas).

84. „R: Aš šiaip rašau dažniausiai, rašau lietuviškai turbūt. Kartais abiem kalbom. Dažniausiai jeigu rašau, kai namo važiuoju. Važiuoju namo, atostogos, kažkas tokio. O šiaip aš neaktyviai. Neaktyviai, savo gyvenimo neviešinu feisbuke. (Juokiasi.)

T: O žinutės, SMS?

R: Tik lietuviškai. Bet, kaip jau sakiau, kai kurie žodžiai kasdieniniai, tokie bendro vartojimo, kartais angliški, bet sulietuvinti. Sulietuvinti, ne anglų kalba.“ (M30, neLT9, Londonas).

Nemažai tyrimo dalyvių taip pat teigė, kad rašo SMS žinutes ir elektroninius laiškus lietuviams draugams, kai kurie bendrauja ir kitais virtualiais kanalais, pavyzdžiui, užsiimdami savo pomėgiu (85 pavyzdys). Pažymėtina, kad tik keli tyrimo dalyviai pasakė rašantys angliškai, nes šią kalbą supranta visi (86 pavyzdys). Daugiau buvo tokių, kurie tą pačią žinutę rašo arba abiem kalbomis, arba pagal tai, kuriai auditorijai ji skirta.

85. „Iš tikrųjų... šičia gyvenant tai retai... bet... bet kartais tenka, vis vien bendrauji su draugais... turiu... turiu tokį nedidelį hobį... internetinį žaidimą, kuriame yra, komanda mūsų yra lietuvių. Ir vat, didžioji dalį mano rašymo ir skaitymo lietuviškai tai yra tos komandos, pokalbiai ir... diskusijos, tai va.“ (V37, neLT7, Londonas).

86. „Priklauso nuo auditorijos, turbūt angliškai, nes dar, nes, nes yra vėl, nes visiem tada suprantama.“ (V27, neLT9, Londonas).

Vertinant recepcinę ir produkcinę veiklą, Oslo lietuvių kalbinė elgsena labai įvairi. Visų pirma, išsiskiria emigravusieji apie 1990 m. Jokios lietuvių bendruomenės tuo metu Osle nebuvo, kontaktai su vietos lietuviais tiek Osle, tiek Lietuvoje reti. Tad žmonės, ypač gyvenantys su nelietuviais partneriais, jautė lietuvių kalbos vakuumą. Kas kiek galėjo,

atsivežė žurnalų, knygų, kitų spaudinių, kad galėtų skaityti lietuviškai, gaudė naujienas iš Lietuvos (87 pavyzdys).

87. „Kai mes išsikraustėm 96-ais, tai iš pradžių dar, aišku, kažkaip tas prisirišimas buvo, bet ir tai, na ką, interneto nebuvo, tai ką ten atsivežei ar kažkas atvežė, ar papasakojo, tai tiek. Tas atotrūkis tikrai nežmoniškas buvo. Tada tos kainos nežmoniškos buvo. Grįžti buvo labai sunku. Aš atsimenu, būdavo, du metus negrįžti. Tai toksai vat buvo... Knygų... Dabar gali nueit į biblioteką, didžiulė kolekcija yra lietuviškai knygų, be jokių problemų dabar.“ (M44, neLT20, Oslas).

Laikui bėgant, padėtis ėmė iš esmės kisti, ypač dėl interneto technologijų pasidarė prieinama tiek lietuviška spauda, tiek pokalbiai internetu su artimaisiais, tiek bendravimas elektroniniais laiškais, knygų skaitymas (elektroninės, įgarsintos), televizija („Emigrantų“ kanalo, „LRT World“ ir kt.), radijas internetu, įvairios vaizdo ir garso platformos norintiems klausytis muzikos, žiūrėti filmus ir pan. Taigi, norintiems susikurti lietuvišką aplinką, foną išstobulėjusios technologijos suteikė tam palankią terpę. Pastebima, kad gana daug Oslo lietuvių domisi Lietuvos aktualijomis ir jas seka – daugiausia interneto portaluose arba lietuviškos televizijos kanalais (88, 89, 90 pavyzdžiai).

88. „T: O klausote radijo, televizijos?

R: Klausau.

T: Ir gan dažnai tai darote?

R: Pasiskaitau laikraščius gana dažnai. Į „Delfi“ įlendu gana dažnai. Televizija... nu, porą triskart per mėnesį.“

T: Turite galimybę pasižiūrėti.

R: Internetu, taip. (M46, neLT27, Oslas).

89. „T: Ar skaitote ką nors lietuviškai?

R: Internetiniai straipsniai, nu ką, tie patys „Delfis“, vos ne kasdieną naujienos. Dieną irgi atsikeli, kai darbus pradėdi, tai ką, žinios irgi lietuviškai visos paleistos, tai... <...> LRT, ten... Visi lietuviški kanalai, plus gali dar ten žiūrėti visus buvusius įrašus, tai ryte atsikeli ir sau... Jeigu atsikeli devintą, tai įsijungi septintos valandos ten tas žinias praklausyt, važiuoji į darbą, jeigu ne pats vairuoji, tai, aišku, dar „Delfi“ kokį praverti, kas vyksta. „15min“, vat.

T: Žurnalų, laikraščių kokių – tai ne?

R: Na, taip, viskas dabar yra internete.“ (V31, neLT5, Oslas).

90. „T: O televiziją kokią norvegišką žiūrit?

R: Blogai darau – nežiūriu. Aš lengviausią variantą pasirinkęs – lietuviškų ten... lietuviškų, rusiškų kanalų paketą aš parsisiuntęs ir laisvu laiku, tai... Va, brolis jo, jisai žiūri. Aš...“ (V31, neLT5, Oslas).

Vis dėlto dalis tyrimo dalyvių kritiškai vertina Lietuvos žiniasklaidą, ypač interneto portaluose skelbiamas naujienas dėl jų pateikimo formos, tendencingumo ir neobjektyvumo, todėl renkasi kitus ir kitakalbius informacijos šaltinius (91, 92 pavyzdžiai).

91. „Lietuvos žiniasklaida yra itin tabloidinė, skandalinga, nekultūringa. Norvegijos žiniasklaida laikosi griežtesnių žurnalistikos principų, tačiau, jeigu man reikia pasidomėti, kas vyksta pasaulyje, tai aš ieškau, skaitau „The Guardian“ ir po to žiūriu BBC.“ (M46, neLT27, Oslas).

92. „Nustojau baisias tas naujienas skaityt. Naujienos pačios pasiekia per FB ar kitaip. <...> Turiu „Emigrantas TV“ abonementą. Lietuvoje nerodo. Iš Anglijos, man atrodo, variantas. Viską jie ten rodo. Geriau ją žiūrėt nei per normalų teliką, ką nori, pažiūri, prasuki.“ (M42, neLT8, Oslas).

Kalbinti lietuviai knygas skaito įvairiomis kalbomis. Tiesa, dalis nejaučia tam didelio poreikio, kiti stokoja laiko, nes turi mažamečių vaikų arba apskritai yra labai užsiėmę. Kai kurie respondentai sąmoningai pasirenka arba pasirinktų lietuviškas knygas, tik jaučia laiko stygių arba poreikį tobulinti kitas kalbas, todėl nuolat susiduria su dilema, kuriai kalbai teikti pirmenybę (93 pavyzdys). Daugelis mamų lietuvių pasakojo, kad vaikams stengėsi arba stengiasi skaityti lietuviškas knygas ir skaitytų daugiau, tačiau dėl turinio arba iliustracijų vaikus labai sunku sudominti (94 pavyzdys).

93. „Bet rašau kiek, skaitau. Vienu metu buvau sau taip nusistačius, kad viena knyga lietuviškai, kita norvegiškai, trečia angliškai, tada rusiškai. Nes rusų tai visai pamiršau.“ (M42, neLT8, Oslas).
94. „Bet aš jiems (vaikams) skaitau knygutes lietuviškas daugiau ar mažiau. Kakę Makę. Bet iš tikrųjų tai vienintelės knygos, kurie... <...> jie manęs prašo paskaityt lietuviškai. Kitos knygos – po puslapio jie jau dingsta ir net nesiklauso, o jų (Kakės Makės) išklauso lietuviškai. Tai man tik vienintelės knygos, kurias aš jiems galiu skaityti lietuviškai, kad jie išklaustų.“ (M32, neLT14, Oslas).

Naršymas internete daugiausia priklauso nuo tikslo, kam ir kokios informacijos ieškoma. Jeigu dėl įdomumo, puslapiai gali būti ir lietuvių, ir anglų (95 pavyzdys), ir norvegų kalba, kuri konkrečiu atveju yra parankesnė dėl tikslesnės informacijos. Dėl darbo reikalų naršoma ir anglų, ir norvegų, kartais ir rusų kalba (96 pavyzdys). Kalbos pasirinkimas itin priklauso nuo tikslo, kuriuo atveju kuri kalba tikslingesnė ir galima rasti daugiau reikiamos informacijos.

95. „T: Internetu kuria kalba ieškot informacijos?
R: Angliškai. Daugiausia angliškai. Labai daug žiūriu dokumentikos anglų kalba, pokalbių laidų.“ (V27, neLT6, Oslas).
96. „Kalbant apie internetą, apie mokslinius straipsnius, jeigu tau reikia, gali rusų kalba rasti, bet, nu, tarkim, tai kažkaip taip, jeigu taip paimt, apibendrinant į vieną viską sudėjus, man atrodo, nebėra tokio vieningo atsakymo...“ (V32, neLT8, Oslas).

Tarp kalbintų lietuvių ypač populiarus yra socialinis tinklas „Facebook“. Daugelis Oslo lietuvių juo naudojami, nors anaipol ne visi. Šio tinklo funkcija Oslo lietuviams keleriopa. Visų pirma, tai yra galimybė lietuviams būti su žmonėmis, kurie juos domina, – nebūtinai tik lietuviais. Socialiniai tinklai sudaro puikią galimybę išplėsti interneto draugų būrį, tačiau, kaip matyti iš tyrimo rezultatų, kai kurie žmonės sukasi tame pačiame susikurtame socialiniame rate: arba tarp lietuvių, arba tarp norvegų. Vis dėlto socialiniuose tinkluose atsirado galimybė dažniau rašyti lietuviškai. Viena lietuviė pasakojo labai sąmoningai prisijungusi prie socialinio tinklo „Facebook“, nes, gyvendama visiškai norvegiškoje aplinkoje, turėjo mažai galimybių vartoti, aktyvinti savo lietuvių kalbą (97 pavyzdys).

97. „R: Seniau būdavo, kad atsisukdavai, kai išgirsdavai. Mašiną pamatai – vau! Bet dabar jo. Ne, aš niekad neužkalbinu šiaip jau. Vienąkart užkalbinau parduotuvėj dvi mergaites, nes jos ėjo ir ieškojo kondensuoto pieno, tai aš jom pasakiau, kad

nėra parduotuvėj. Bet šiaip niekad kažkaip nekalbinu. Bet ta prasme... Feisbuke aš tam ir būnu, pradėjau būti, nes pajutau, kad aš lietuvių kalbą labai... nu, tiesiog nevertojau, visiškai praktiškai.

T: Nei skaitot, nei rašot, nei kalbat...

R: Jo. O grynai kitos kalbos eina. Reikėjo truputį atgaminti tai, jo. Dabar daug lengviau einasi.

T: Vis dėlto tos technologijos be galo gerai.

R: Jo. O aš pati kalbas studijavusi, tai žinau. Taip tiesiog yra: nevertoji kalbos, jinai pasimiršta. Vartoji – kalba labai greitai atsigamina viskas.

T: Tai jūs dabar lietuviškai kalbat su savo tėvais? Su giminaičiais...

R: Mhm. Ir rašyba – feisbuke.“ (M36, neLT14, Oslas).

Kalbinis elgesys – sprendimas, kokia kalba skelbti įrašus, savaime suprantama, labai priklauso nuo žinutės auditorijos: ar skelbiama informacija aktuali lietuviams, ar norvegams (98 pavyzdys), ar kitakalbiam draugams. Kita vertus, kartais žinutė skiriama ir vieniems, ir kitiems, tuomet gali būti rašoma dviem kalbomis, akcentuojant skirtingus dalykus (98 pavyzdys). Daugelis teigė, kad, skelbdami įrašus socialiniuose tinkluose, rašydami elektroninius laiškus ar trumpąsias žinutes telefonu, nenaudoja lietuviškų raidžių, nes tai atima laiko (99 pavyzdys).

98. „Rašau. Kartais būna, kad pagalvoji... Nes, sakysim, feisbuko mano draugų yra pusė norvegų, pusė lietuvių. Galvoju: dabar ką aš čia parašysiu, kas įdomiau – lietuviui ar norvegams? Jeigu noriu daug parašyti. Tai tada galvoju, nes negaliu ten tokio teksto pilti didžiausio ir po to dar ir kita kalba tą patį. Tai pasirenku tada. Nu va, aš čia jau vis tiek, apie tą dalyką daugiau lietuviai domisi ir žino, tai gerai – lietuviškai parašysiu. Kartais norvegiškai, jeigu ypač apie kažkokią visuomeninę problemą, lietuviams – nebent tiktais tiem, kurie ten gyvena, Norvegijoje, tai aktualu. Dauguma, bent jau mano draugų, moka norvegų kalbą, tai tada, kaip sakant, apeliuoji jau ir į norvegus, ir į tuos lietuvius. Bet jeigu kažką trumpai, sakysim, vakar atvažiavau į Vilnių, padariau nuotraukų, lietuviškai parašiau: „kaip gražu“, o norvegiškai parašiau: „grįžau į vaikystę“. Ir tada jau visi supranta. Tai, sakau, kai tokie trumpi įrašai, dažnai aš rašau abiem kalbom.“ (M44, neLT20, Oslas).

99. „Be ženkliukų rašau kompiuteriais. Nes neturiu tiesiog klaviatūros. O išmanusis telefonas sudėlioja viską teisingai. Lietuviškai nosines ir paukščiukus.“ (M46, neLT27, Oslas).

Beje, kalbinis elgesys labai priklauso nuo respondentų nuostatų: tėvai jaučia atsakomybę mokyti vaikus taisyklingos lietuvių kalbos (100 pavyzdys). Viena lietuvių teigė, kad šiais laikais rašyti lietuviškomis raidėmis nebėra sunku, nes mobiliųjų telefonų programėlės pačios siūlo parinkti žodžius su diakritiniais ženklais. Vis dėlto rašant kompiuteriu tokios galimybės nėra, nes ji naudojasi kompiuteriais su norvegiško raidyno klaviatūra. Nors galima nustatyti lietuviškas raides, rašyti, kaip teigė daugelis, tenka per retai, todėl neverta gaišti laiko.

100. „Aš taip galvoju, kad mano kalba (lietuvių) pasidarė gal netgi geresnė čia. Nes, pavyzdžiui, anksčiau aš rašydavau... Nu, pavyzdžiui, kokius elektroninius laiškus ar pan., aš dažnai rašydavau be jų, bet dabar, kai SMS rašau vaikams, stengiuosi tvarkingai, nes kur jiems dar perskaityt. Daugiau ir sąmoningumo, ir atsakomybės atsiranda,

bet tai yra toks... vargo vakarienė. Kokiam feisbuke ar SMS' ai – tai yra vargo vakarienė su tom raidelėm, techniniai dalykai. Užsiknisi, kol paspaudi, įsijungi. Reikia įprasti, nes jeigu rašysi kitiems kitaip... reikia automatizmo tam tikro. Ir nevertot tų žodžių, nemiksiuot... Va – nemiksiuot. Nemaišyt. Nes tada vaikai negirdi tos grynos kalbos, kuri apsieitų be tų užsienietišų žodžių.“ (M42, neLT8, Oslas).

Atrodytų, internetas atvėrė plačias galimybes rašyti – pasirinkti, kur, kam ir apie ką rašyti, tačiau ne visiems Oslo lietuviams reikia rašyti, ypač jei tai nesusiję su darbo reikalais, ir šia galimybe jie naudojasi labai retai. Kai kurie teigė, kad nesidomi lietuviškomis realijomis, neskaityto interneto portalų, nežiūri televizijos ir pan., todėl suprantama, kad, ir prireikus rašyti lietuviškai, jie nededa papildomų pastangų rašyti taisyklingai, lietuviškomis raidėmis (101 pavyzdys):

101. „R: Pats aš... gerus gerus penkis metus iki minimumo ten... nežinau, lietuviškos raidės nematęs. Kad ten rašyčiau kažkam tenai š ar č, tai... nebuvo...“

T: Feisbuke...

R: Aš feisbuke, aš išvis nebendrauju.

T: Laišką...

R: Bet jo, jeigu kažkam, vat, rašai laišką... Kad atsimenu, ir mama vieną kartą paprašė oficialų laišką išsiųsti. Prisėdau, suspaudžiau kaip visą laiką, išsiunčiau, žiūri žmogus (mama), sako: ką tu? Berašti, sako, paskutinis. Ką žmonės pagalvos? Kartais pagalvoji, nu jo, kažkaip nepagalvojau.“ (V32, neLT8, Oslas).

Kaip matyti, socialiniai tinklai sukūrė erdvę, kurioje galima rašyti. Tie, kurie nesinaudoja „Facebook“, teigė apskritai nerašantys lietuviškai: su artimaisiais, likusiais Lietuvoje, pasikalba internetu, darbe lietuvių kalbos nereikia, todėl, prireikus ką nors parašyti lietuviškai, dauguma nenaudoja lietuviškų raidžių.

Knygų tyrimo dalyviai atsisiunčia, atsiveža iš Lietuvos arba klausosi garso įrašų (102 pavyzdys). Nebėra kliūčių ir apribojimų skaityti lietuviškai. Be to, lietuviai skaito ir angliškai, ir norvegiškai. Įdomu, kad norvegiškai jie skaito norėdami geriau pramokti šios kalbos. Taigi, emigravusieji po 2008 m. nesakė pasiilgstantys lietuviškos aplinkos: pagal poreikį jie gali ją susikurti tokią, kokios tik nori – skaityti lietuviškai, žiūrėti lietuvišką televiziją, klausytis radijo (103 pavyzdys).

102. „Aš kai dirbu, kai pavargstu, tai užsileidžiu muzikos arba *podcast* – audioknygas...“

O, va, geras koks dalykas buvo toks! Keturis metus dirbau švaros įmonėj. Pas mus buvo darbas gana monotoniškas, tai aš audioknygas lietuviškai klausiau.“ (V27, neLT6, Oslas).

103. „T: Ar jums netrūksta aplinkoje lietuvių kalbos? Nes tas fonas, kaip suprantu, norvegiškas. Ar, pavyzdžiui, grįžus į Vilnių, kur lietuviška aplinka, ar tas jausmas, kas nors skiriasi?“

R: Kartais man trūksta... Aš kai esu Vilniuje, nuo pat ryto įsijungiu radiją. Klausau žinių lietuviškai, paskui kokią programą. O čia rytais radijas norvegiškas.

T: Šiaip tos galimybės dabar įsijungti lietuvišką radiją yra.

R: Yra. Tai aš galvoju, kai aš nusipirksiu DUB (skaitmeninį) radiją <...>, tada gali žadintuvą nusistatyt lietuviškai, o dušo muziką angliškai, žinias norvegiškai. <...> Gali turėti tokią garsinę aplinką, kokios pageidautum.“ (M46, neLT27, Oslas).

Londono ir Oslo lietuvių kalbinis elgesys internete (pasirenkama, kokia kalba skaityti, klausytis radijo, žiūrėti televiziją, skaityti interneto portalus ir pan.) iš esmės nesiskiria. Daugeliu atvejų jį nulėmė emigranto motyvas, požiūris ir galimybė rinktis pagal informacijos šaltinio pobūdį ir patrauklumą. Tyrimo dalyviai iš Londono, skaitydami, rašydami, klausydamiesi ir žiūrėdami, paprastai vartoja abi kalbas: ir lietuvių, ir anglų. Esminis ir visus tyrimo dalyvius iš Londono vienijantis veiksnys yra lietuviškų naujienų portalų skaitymas siekiant sužinoti, kas vyksta Lietuvoje, nenutolti nuo lietuviškų realijų. Kitas išryškėjęs aspektas – lietuviškų knygų, grožinės literatūros ilgesys. Oslo lietuviai, be lietuvių ir anglų kalbos, vartoja dar vieną – norvegų kalbą, tačiau šia kalba skaito, žiūri, klausosi ar rašo tik tie lietuviai, kurie ją gerai moka arba nori geriau pramokti. Gebėjimas naviguoti tarp daugiau kalbų, pasirinkti reikiamą pagal situaciją ir auditoriją gyvenant emigracijos šalyje sukuria pasirinkimo laisvės jausmą. Vis dėlto išstobulėjusios informacinės technologijos ir galimybės leidžia jaustis patogiai net ir neturintiems gerų gyvenamosios šalies kalbos kompetencijų.

Išvados

Londono ir Osle gyvenančius lietuvius sieja ta pati kilmė, mažumos statusas, mažumos kalbos vartojimas ir emigracijos patirtis. Lyginant šių emigrantų kalbinį elgesį, akivaizdu, kad kai kurias elgesio ypatybes nulėmė miestų specifika. Londonas ir Oslas iš esmės skiriasi vienu aspektu: Londone kalbama angliškai – tarptautine kalba, kurios dažnas išvykusysis iš Lietuvos mokėsi mokykloje. Osle, atvirkščiai, kalbama tik šioje šalyje vartojama kalba, kurios Lietuvoje nemokoma, neskaitant kalbų kursų ir norvegų kalbos studijų Vilniaus universitete.

Ir osliečiams, ir londoniečiams būdingas toks pats kalbinis elgesys, kaip ir visoms kitoms mažumoms pasaulyje. Skirtumus iš esmės nulėmė šalies specifika, kurią niveliuoja megapolių daugiakultūriškumas ir gyvenamosios šalies kalba: Londono lietuviai emigruodami daugiau ar mažiau mokėjo anglų kalbą, o Oslo lietuviai išvyko dažniausiai tikėdamiesi išmokti norvegų kalbos jau gyvendami Norvegijoje. Tikėtina, kad emigrantų, gyvenančių Londone, anglų kalbos kompetencijos gerėja sparčiau nei Oslo lietuvių. Londone iš esmės vyrauja dvi kalbos: lietuvių ir anglų (išskyrus mišrias mažumų kalbų šeimas, kuriose gali būti daugiau kalbų), o Osle dažnai vyrauja trys kalbos: lietuvių, norvegų ir anglų.

Visi straipsnyje išvardyti bruožai: kalbų mokėjimas ir vartojimas darbe, namie, bendruomenėje ir su draugais, iš esmės būdingi šiai emigracijos bangai, o ne šaliai. Nupieštame paveiksle nėra kraštutinio poliaus – tų, kurių nuostatos kalbos ir Lietuvos atžvilgiu išskirtinai neigiamos, kurie nejaučia jokių sąsajų su Lietuva, kurie patys ar su vaikais nusprendžia iš viso nekalbėti lietuviškai. Jei būtų pakalbinti ir tokie asmenys, atsiskleistų tokio jų pasirinkimo priežastys ir, tikėtina, kitoks kalbinis elgesys, tad susidarytų visapusiškas vaizdas. Nors straipsnyje analizuojami duomenys, gauti tik iš mažos dalies ten gyvenančių lietuvių interviu, galima daryti prielaidą, kad jie bent iš dalies atspindi daugeliui Londone ir Osle gyvenančių lietuvių būdingą požiūrį ir elgesį. Vis dėlto tam patvirtinti arba paneigti reikėtų išsamesnių tyrimų.

Literatūra

- Aleksandravičius, Egidijus, *Karklo diegas. Lietuvių pasaulio istorija*. Vilnius: Versus aureus, 2013.
- Blažienė, Agnė, „Dvikalbių vaikų rišliojo pasakojimo produktyvumas ir leksinė įvairovė“, *Taikomoji kalbotyra* 7 (2015), 1–25.
- Blažienė, Agnė, *Lietuvių vaikų leksikos ir gramatikos raida anglakalbėje aplinkoje: daktaro disertacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2016.
- Chiswick, Barry and Miller, Paul, *Handbook of the Economics of International Migration*. Amsterdam: North Holland, 2015.
- Chiswick, Barry and Miller, Paul, „The Endogeneity Between Language and Earnings: International Analyses“, *Journal of Labor Economics*, 1995, vol. 13, no. 2, 246–288.
- Curdt-Christiansen, Xiao Lan, „Invisible and Visible Language Planning: Ideological Factors in the Family Language Policy of Chinese Immigrant Families in Quebec“, *Language Policy*, 2009, vol. 8, no. 4, Springer, 351–375.
- Čiarnienė, Ramunė, Kumpikaitė, Vilmantė ir Taraškevičius, Audrius, „Makroekonominių veiksnių poveikis žmonių migracijos procesams: teoriniai ir praktiniai aspektai“, *Ekonomika ir vadyba* 14 (2009), 553–559.
- Čiubrinskas, Vytis, „Reclaimed Identity: Heritage and Genealogy of the Lithuanian Immigrants in Texas“, *Identity Politics: Histories, Regions and Borderlands. Acta Historica Universitatis Klaipedensis XIX, Studia Anthropologica*, 2009, vol. 3, 79–91.
- Čiubrinskas, Vytis, „Transatlantic Migration vis-à-vis Politics of Identity: Two Ways of Lithuanian-ness in the US“, *Filosofija. Sociologija* 20 (2, 2009), 85–95.
- Čiubrinskas, Vytis, „Transnacionalinis identitetas ir paveldas: lietuviškumas diasporoje“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2 (2005), 41–54.
- Didžiosios Britanijos lietuvių bendruomenė: praeitis, dabartis, ateitis*, sud. D. Dapkutė. Vilnius: Versus aureus, 2009.
- Dustmann, Christian, „Speaking Fluency, Writing Fluency and Earnings of Migrants“, *Journal of Population Economics*, 1994, vol. 7, 133–156.
- Emigracija ir šeima: vaikų ugdymo problemos ir iššūkiai*, sud. E. Aleksandravičius, D. Kuzmickaitė. Vilnius: Versus aureus, 2008.
- Europos migracijos tinklas*, atnaujinta 2018 m. gegužės 22 d., žiūrėta 2018 m. lapkričio 23 d., <http://123.emn.lt/>.
- Hatoss, Aniko, *Displacement, Language Maintenance and Identity: Sudanese Refugees in Australia*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2013.
- Hilbig, Inga, „Dvikalbystė Oslo lietuvių šeimose“, in *Emigrantai kalba ir tapatybė II: keturi sociolingvistiniai portretai: kolektyvinė monografija, rankraštis*, 2019.
- Jakaitė-Bulbukienė, Kristina, *Lietuvių emigrantų šeima: kalba ir tapatybė: daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015.
- „JK paskelbtas žemėlapis, kur daugiausia gyvena atvykėliai iš Rytų Europos“, *Anglija*, žiūrėta 2018 m. lapkričio 23 d., <https://www.anglija.lt/straipsniai/naujienos/uk-paskelbtas-zemelapis-kur-daugiausia-gyvena-atvykeliai-is-rytu-europos-20209>.
- Karpava, Sviatlana, Ringblom, Natalia and Zabrodskaja, Anastassia, „Language Ecology in Cyprus, Sweden and Estonia: Bilingual Russian-Speaking Families in Multicultural Settings“, *Journal of European Second Language Association*, 2018, vol. 2, no. 1, 107–117.
- Krivickaitė, Eglė, „Netikrų žodžių kartojimo testas: lietuvių vienakalbių ir dvikalbių vaikų kalbos tyrimas“, *Taikomoji kalbotyra* 4 (2014), 1–22.

- Kuznecovienė, Jolanta, „Lietuvių imigrantų Norvegijoje, Anglijoje ir Ispanijoje ištraukimo strategijos: nuo konformizmo iki navigacijos“, *Filosofija. Sociologija* 20 (2, 2009), 96–103.
- Kuznecovienė, Jolanta, „Lietuvių imigrantų tautinės tapatybės darybos strategijos Airijoje, Anglijoje, Ispanijoje ir Norvegijoje“, *Filosofija. Sociologija* 20 (4, 2009), 283–291.
- Kuznecovienė, Jolanta, „Šiuolaikinės lietuvių tautinės tapatybės kontūrai“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2 (2006), 84–107.
- Liubinienė, Neringa, *Migrantai iš Lietuvos Šiaurės Airijoje: „savo erdvės“ konstravimas: daktaro disertacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2009.
- „Londonas (Anglija, Jungtinė Karalystė)“, *Gabalėliai Lietuvos*, žiūrėta 2018 m. lapkričio 23 d., <http://global.truelithuania.com/lt/london-england-united-kingdom-212/>.
- „Norvegijoje 17,3 procentų gyventojų – iš imigrantų šeimų“, *Skandinavija.today*, žiūrėta 2018 m. lapkričio 23 d., <https://skandinavija.today/naujienos/norvegijos-naujienos/norvegijoje-17-3-procentu-gyventoju-imigrantu-seimu/>.
- Norvilas, Algis, *Tauta, kalba ir tapatybė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.
- The Organisation for Economic Co-operation and Development: Norway, 2014*, žiūrėta 2018 m. spalio 10 d., <http://www.oecd.org/eco/surveys/EN%20overview%20for%20webpage.pdf>.
- Pokalbiai lietuvių pasaulio pakraštyje: Brazilija*, sud. E. Aleksandravičius, D. Kuzmickaitė, I. Celiešūtė, M. Raškauskienė, Vilnius: Versus aureus, 2013.
- Portes, Alejandro and Rumbaut, Ruben, *Immigrant America: A Portrait*. Berkeley: University of California Press, 2006.
- Stevens, Gillian, „The Social and Demographic Context of Language Use in the United States“, *American Sociological Review*, 1992, vol. 57, 171–185.
- „Surašymo duomenys: Anglijoje gyvena per 95 tūkst. lietuvių, Londone – beveik 40 tūkstančių“, *15min*, žiūrėta 2018 m. lapkričio 23 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/emigrantai/surasymo-duomenys-anglijoje-gyvena-per-95-tukst-lietuviu-londone-beveik-40-tukstanciu-592-294875>.
- Šimanskienė, Ligita ir Paužuolienė, Jurgita, „Lietuvių identiteto kaita vykstant emigracijai“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys* 9 (2013), 285–297.
- Tamošiūnaitė, Aurelija, „The Lithuanian Language in the United States: Shift or Maintenance?“, *Lituanus*, 2008, vol. 54, no. 3, 60–78.
- Tumėnas, Stasys, „Emigracijos į JAV ir lituanistinio švietimo išėivijoje ypatumų raiška“, *Gimtasai kraštas*, 2008.
- Tumėnas, Stasys, „JAV lietuvių požiūrio į dvikalbystę ir kalbos vertybinės skalės sociolingvistinė analizė“, *Acta Humanitaria Universitatis Saulensis* 1 (2006), 163–168.
- Vilkienė, Loreta, „Kalba ir etninė tapatybė“, in *Emigrantai: kalba ir tapatybė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, 117–134.
- Vilkienė, Loreta, „Kalbinės tapatybės lietuviškumo atskleidimas“, in *Emigrantai: kalba ir tapatybė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, 135–154.
- Vilkienė, Loreta, „Tarp dviejų kalbų ir kultūrų: kultūrinės tapatybės klausimas“, in *Emigrantai: kalba ir tapatybė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, 155–186.
- Vilkienė, Loreta, Vilkaitė-Lozdienė, Laura ir Bružaitė-Liseckienė, Justina, *Kalbinių nuostatų ir mokymosi motyvacijos įtaka lietuvių kalbos mokėjimui: kolektyvinė monografija, rankraštis*, 2019.
- Žvalionytė, Dovilė, *Grįžusių migrantų integracija kilmės šalies darbo rinkoje: Lietuvos atvejo analizė: daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.

PICTURE OF LONDON AND OSLO: LANGUAGE BEHAVIOR OF LITHUANIAN EMIGRANTS

Summary. This article is based on data collected in the project “Lietuvių kalba diasporoje: mokėjimas, vartojimas, nykimas” (2015–2017, headed by Meilutė Ramonienė, supported by VLKK). Semi-structured qualitative interviews from London and Oslo were analyzed, 10 interviews from each city (20 interviews – 20 participants: 8 men and 12 women). Only Lithuanians of the current wave of emigration participated in the research. The study concluded that both London and Oslo Lithuanians showed the same linguistic behavior as other minorities in the world. The differences are basically determined by the country’s specificity, as modified by the multiculturalism of melagopolises and the languages of the country of residence. London Lithuanians are more or less proficient in English when emigrating, while Oslo Lithuanians emigrate hoping to learn Norwegian while living in Norway. Bilingualism is predominant in London: Lithuanian and English (with the exception of mixed minority language families using other languages); and Oslo is often dominated by trilingualism: Lithuanian, Norwegian, and English. Code change is common in both family and work. Even the home is not the place where the Lithuanian language is primarily used; at home emigrants use that country’s language or international languages.

In London, Lithuanians speak English in the work environment; in Oslo, the working language depends on the sector. In Oslo you can live and work without Norwegian. In both cities, a critical attitude towards Lithuanian communities and their participation in their activities is expressed. Community-based activities are partially or even completely changed by social networks that unite people on the basis of hobbies and lifestyles. Those who live in London have friends of different nationalities and communicate both in Lithuanian and English. The situation in Oslo is somewhat different: people who’ve lived longer have friends both among Lithuanians and among Norwegians and other nations. Those who emigrated after 2008 basically interact with Lithuanians or with emigrants from Eastern and Central Europe, with whom conversing in Russian is common.

Most of the interviewed participants often follow Lithuanian news on the Internet so as not to miss what’s happening in Lithuania. Emigrants think that “real” reading is to read books. But they usually don’t find enough time to read books. Some of them read Lithuanian only; others read the language of their country of residence, or English or Russian. Most of the research participants do their writing in social networks, composing SMS messages and e-mails. If a person watches television, then the viewing languages depend on hobbies, lifestyle, and language skills. Those who live in a tightly connected Lithuanian community are more likely to watch Lithuanian television, otherwise they watch TV according to their hobbies. Modern information technologies make it possible to create a “Lithuanian background.”

Keywords: sociolinguistics, recent emigration wave, verbal behavior, language of minority and majority.

Įteikta 2019 03 15

Priimta 2019 05 12